

Detlič

BirdLife
INTERNATIONAL

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

BROJ 18

ISSN 1821-0708

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

Jun 2021.

U FOKUSU
VELIKA
DROPLJA
U SRBIJI I EVROPI

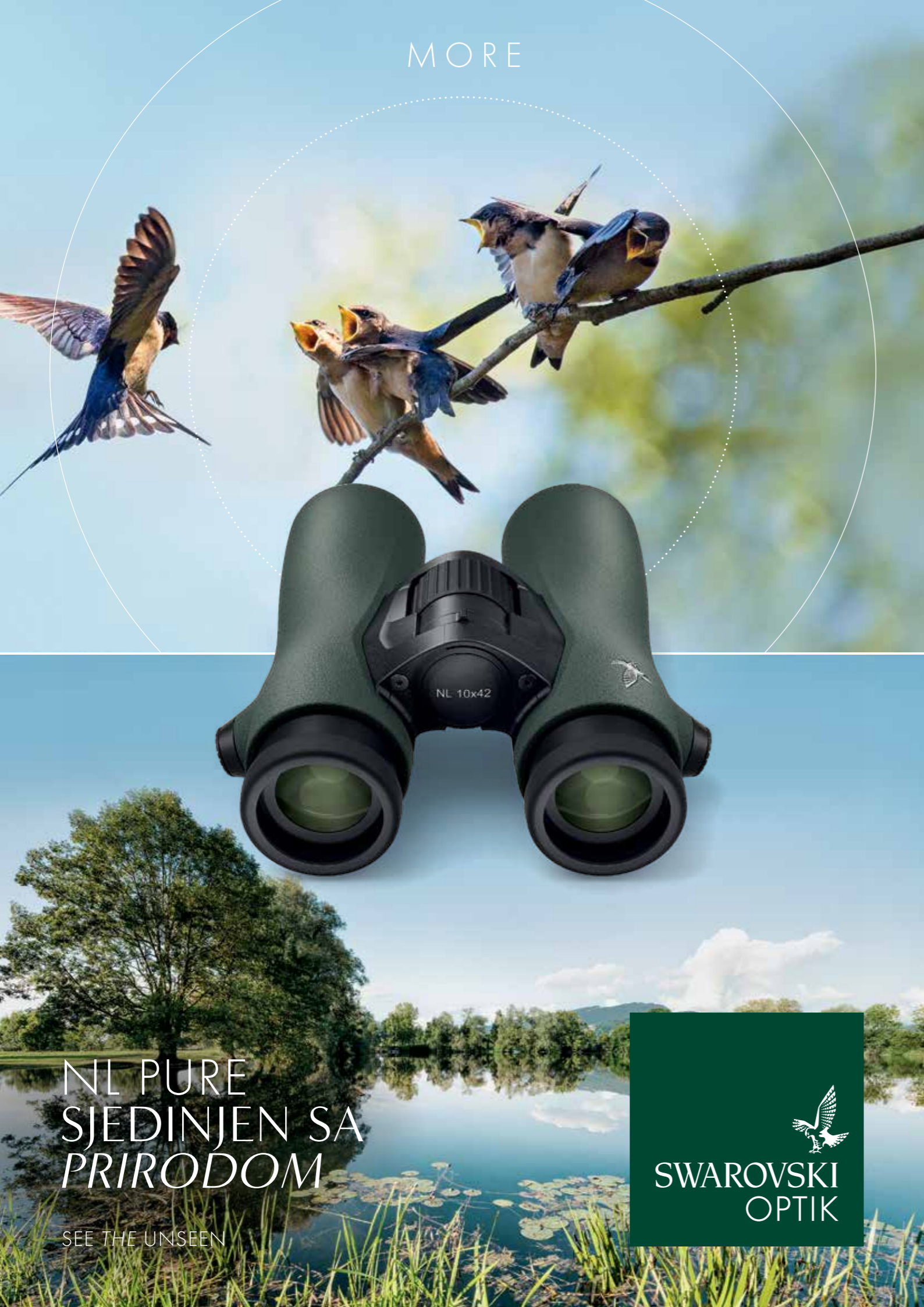
OPSTANAK
VIDRE

JUBILEJ

125 GODINA PRIRODNJAČKOG
MUZEJA U BEOGRADU

MORE

REČ UREDNIKA

NL PURE
SJEDINJEN SA
PRIRODOM

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Članovi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije često i rado borave u prirodi. Jedan od osnovnih motiva za boravak na terenu je prikupljanje podataka od značaja za život ptica. Međutim, osim sticanja znanja, prirodno okruženje može zadovoljiti i ispuniti sva naša čula i sve strasti.

Naše članove raduje i sama pomisao na kolektivni odlazak u prirodu i druženje sa pticama. Cilj zajedničkog izlaska u prirodu je društveno zbližavanje, jer tada su različiti karakteri upućeni jedni na druge, pa su u prilici da lakše stupaju u međusobnu komunikaciju. Na brojnim zvaničnim i neformalnim izletima, akcijama i kampovima u organizaciji našeg Društva, pored sticanja znanja, sklopljena su i neraskidiva prijateljstva. A osim dobre volje, za učešće u pomenutim aktivnostima nisu potrebna velika ulaganja.

Pored odgovarajuće odeće i obuće, dobro je imati i alatke poput standardne beležnice i olovke, ili modernih pomagala kao što su aplikacije za unos podataka. Profesionalci na put ne kreću bez dvogleda i foto-aparata sa kvalitetnim telefoto zum objektivom. Ostaje samo još jedna dilema. Kuda krenuti? Gde to žive ptice u Srbiji? Ovom prilikom ukratko ću vas informisati o pet značajnih i dobro proučenih područja koja ne bi opstala bez prisustva pojedinih vrsta ptica.

Pre nego što izaberemo određište i krenemo na put, obično razmišljamo o pticama koje želimo da posmatramo. Naravno, u prirodi su uvek moguća iznenađenja i slučajni susreti sa ljudima ali i sa pticama koje nismo očekivali, pa samim tim posmatranje ptica dobija novu dimenziju i draž.

Jedan od izazova sa kojim se veći nas susreće u prirodnom okruženju jeste kako pronaći željenu vrstu ptica. Ukoliko dobro proučimo stanište, navike i način života, ostaje nam samo da budemo strpljivi. Drugi izazov je kako snimiti kvalitetnu dokumentacionu fotografiju. Divlje životinje, a naročito ptice, nemaju običaj da mirno stoje i poziraju, pa fotografisanje, pored vrhunske opreme, zahteva veliki napor, znanje, strpljenje i upornost. Još je teže snimiti

dobar kadar na zadatu temu, ali diskusiju o tome ostavimo za neku drugu priliku. Pre nego što navedem konkretne geografske odrednice, sugerišem da će predlozi koji slede sadržati očekivane vrste na pojedinim staništima.

Krenimo od naše prestonice. U Beogradu možete posmatrati „urbane“ ptice. Međutim, broj vrsta koje su prilagođene gradskom načinu života je ograničen. Suprotno čovekovom shvatanju, pojedine vrste ptica ne mogu da prežive industrijalizaciju, gubitak i cepkanje šumskih staništa, iskorišćavanje prirodnih resursa i druge oblike uništavanja životnog prostora. Zato će ptice iz provincije zadugo ostati ptice „provincijalke“, iako žive nedaleko od glavnog grada. Beljarica je zelena oaza nad kojom se nadvilo nekoliko prethodno pomenutih problema. Bar donedavno je moglo, a iskreno se nadam da će i ovog proleća ljubitelji prirode moći da uživaju u bujnoj vegetaciji i posmatranju crne rode, belorepana ili sivog voljica na tek olistalim granama.

Drugi predlog je da se u društvu svojih prijatelja ili porodice uputite na Vršacke planine. Zmijar je gnezdarica šumskih prostora, pa i ovog staništa. Pored ptica, u visokim krošnjama drveća možda ugledate i našeg Milivoja Vučanovića alias Vukopera koji obeležava mlade ptice. Iskoristite početničku sreću i pitajte ga sve što vas zanima o prirodi, jer Milivoj je „hodajuća enciklopedija“ ovog kraja.

U prečniku od oko 20 km od centra Subotice, sve vrvi od života. Možete posmatrati let divlje guske, malog vranca i crnoglavog galeba. Ako se popnete na ludaju, velika je verovatnoća da ćete opaziti Ota Sekereša koji je zaslužan za opstanak modrovrana na ovim prostorima.

Ne preporučujem da tražite i uznemiravate veliku droplju, jer joj moramo obezbediti izvesniju budućnost. Ona je prema francuskom putopiscu Bertrandonu de la Brokijeru još oko polovine XV veka lovljena zbog mesa, pa je sada na rubu istrebljenja. Zato sam zamolio Davida Grabovca da, baš u ovom izdanju, iznese dugogodišnja zapažanja o ovoj veličanstvenoj ptici.

Ako posetite prethodne destinacije, možda ćete u potpunosti zadovoljiti posmatračku strast, ali morate otići i na Maljen. Ljubitelji atrakcija koje pospešuju lučenje adrenalina ovde se mogu okušati u penjanju uz planinske stene kako bi našli idealnu poziciju za posmatranje kosa kamenjara ili surih orlova. Uživajte na svežem planinskom vazduhu i u pticama karakterističnim za planinske predele i ne zaboravite da i vas, iznenađen što vas vidi, s nekog vidikovca može posmatrati prirodnjak i ornitolog Brano Rudić.

I na kraju proverite da li su Piročanci zaista škrti? Ako je suditi po Ivanu Medenici, takve šale nikako ne stoje. Gostoprmljiv je, darežljiv i uvek spreman da pokaže bogatstvo biodiverziteta svog kraja. Uz njegovu pomoć možete lakše pronaći, posmatrati i fotografisati šljuku kamenjarku, belu sprutku, gusku crvenovoljku ili kudravog nesita.

A za sve koji su iz bilo kog razloga propustili izlazak na teren i posmatranje ptica tokom proleća – pred vama je dugo, toplo leto. U međuvremenu, za one koji žele više informacija, pripremili smo *Detlić* broj 18 sa svežim znanjem i profesionalnim fotografijama ptica i prirode.

Smo

BIO SPIN doo iz Novog Sada osnovano je 1990. kao preduzeće sa osnovnom delatnošću u oblasti komunalne higijene i javnog zdravlja. BIO SPIN obavlja poslove deratizacije, dezinfekcije i dezinfekcije, kao i poslove fumigacije, suzbijanja korova i suzbijanja komaraca.

Preduzeće zapošljava visokostručno osoblje i poseduje tehničke kapacitete za izvođenje poslova DDD usluga.

BIO SPIN doo 2007. sertifikovalo je svoj sistem menadžmenta kvalitetom u skladu sa zahtevima standarda SRPS ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, CEPA, Gafta i HACCP sistemom.

Adresa: Laze Lazarevića 18
Novi Sad, 21000
Tel: +381 (21) 6466 233
Fax: +381 (21) 6466 533
E-mail: biospin@mts.rs

BIO SPIN doo Vam predstavlja:

Agrilaser®

Agrilaser uređaji su visoko efikasni i korisni uređaji za odbijanje ptica. Laki, jednostavni za upotrebu, bez komplikovanih instalacija. **Agrilaser** uređaji ne ugrožavaju životinjske vrste i bezbedni su po životnu sredinu. Primenu **Agrilaser** uređaja podržavaju EU organizacije za zaštitu životinja.

BIO SPIN doo je generalni zastupnik proizvođača **Agrilaser** za teritoriju Srbije.

Agrilaser Handheld
Domet do 2.500 metara

Agrilaser Lite
Domet do 1.000 metara

Sadržaj:

ZAŠTITA PTICA	
Velika droplja – ptica zbog koje se lome koplja – <i>David Grabovac</i>	6
GDE ŽIVE PTICE U SRBIJI?	
Potruga za izgubljenom vrstom – <i>Čedomir Vučković</i>	12
Ptice na vodama Bele Crkve – <i>Bela Kanjo</i>	16
OPSTANAK	
Čuvar kopna i vode – <i>Violeta Milutinović</i>	20
VESTI I REPORTAŽE	
Nova mreža značajnih područja za ptice u Srbiji – <i>Uroš Pantović</i>	24
Međunarodni projekat za sprečavanja stradanja ptica na dalekovodima LIFE Danube Free Sky (LIFE19NAT/SK/001023) – <i>Mirjana Rankov</i>	26
Balkan protiv trovanja životinja BalkanDetox LIFE project (LIFE19 GIE/NL/001016) – <i>Aleksa Vukićević</i>	26
Nova nada za krstaše LIFE15 NAT/HU/000902 – <i>Maksim Karanović</i>	27
Izbrojani orlovi u Panonskoj niziji – <i>Maksim Karanović</i>	27
CEPF – Četiri slova zaštite prirode na Balkanu – <i>Marijana Demajo</i>	28
Štitimo tresave i ljude na Pešteru – <i>Marko Šćiban</i>	29
Mišar je na slobodi – <i>Zoran Rajčić, Milan Ružić</i>	30
Akcija u okviru projekta „Ptičje gnezdo“, novih 45 kućica za ptice – <i>Vesna Trtović</i> ...31	
CRNA HRONIKA	
Finskog orla ubila struja u Grdeličkoj klisuri – <i>Milan Ružić, Slobodan Marković</i> ...32	
Poslednji let surog orla – <i>Brano Rudić</i>	32
E-ORNITOLOGIJA	
Poslednjilet.rs – <i>Kalman Moldvai, Milan Ružić</i>	33
ORNITOLOŠKI ASESUARI	
Nepristojne ptice i vodeni bik – <i>Voislav Vasić</i>	34
NAFTALIN	
Kako je gavran Jal stvorio svet – <i>Miloš B. Prljinićević</i>	36
Predstave pauna na rimskom novcu – <i>Mateja Stevanović</i>	38
Isidora Dora Karačon Fernbah – <i>Milan Stepanović</i>	39
Stoleće i frtlaj Jaststveničkog muzeja – <i>Voislav Vasić</i>	40
OPREMA	
Scopac nosači za durbin – <i>Aleksandar Topalov</i>	43
FOTO-REPORTAŽA	
Vijoglava u kadru – <i>Slaviša Tomanović</i>	44
MERIDIJANI	
Altaj – čvorište orlova Palearktika – <i>Nikola Stojnić</i>	49
Ostrvo ptica – <i>Aleksandar Topalov</i>	52
PTICE I MI	
Ptice moje hranilice – Novogodišnje brojanje ptica – <i>Nataša Jančić</i>	55

Štampanje ove publikacije podržano je u okviru međunarodnog projekta „Jadranski selidbeni put: bezbedni koridori za seobu – zaustavimo ilegalno ubijanje ptica u Sredozemlju“, koga finansiraju fondacije MAVa i EuroNatur. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Partizanskih baza 6/43, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/302-33-62
www.pticesrbije.rs

Glavni urednik:

Slobodan Ivić
e-mail: magazinetlic@gmail.com

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com
www.photobirding.com

Članovi uređivačke redakcije:

Voislav Vasić, Milan Ružić, Dragan Simić

Lektura:

Vesna Grginčević
e-mail: casopis.scena@gmail.com

Dizajn, prelom i priprema za štampu:

Kalman Moldvai
e-mail: thekestrelimage@gmail.com

Naslovna strana:

Velika droplja Otis tarda
Foto: **Jožef Gergelj**

Štampa:

FUTURA doo
Dr Nikole Krstića 8, 21000 Novi Sad
www.futura.rs

Tiraž:

1.000 primeraka

**DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE**

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje se brinu za ptice u Srbiji. Oni čine mrežu aktivnih članova koja uspeva da održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотека Матице Српске, Нови Сад
598.2(497.11)

Detlić : magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji / glavni i odgovorni urednik Slobodan Ivić. -2009, br. 18 - . - Novi Sad : Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, 2009 - . - Ilustr. ; 30 cm
Dva puta godišnje
ISSN 1821 - 0708
COBISS.SR-ID 237396743

VELIKA DROPLJA

PTICA ZBOG KOJE SE LOME KOPLJA

David Grabovac

Velika droplja *Otis tarda*
Foto: Jožef Gergelj

Šta se može reći o velikoj droplji što već nije rečeno? Ali ako je već sve ispričano, zašto je večita tema i ostaje uvek u žiži, a ipak nekako skrajnuta? Sve je već sto puta komentarisano, ima raznih mišljenja, stavova, prilaza, ideja, mogućnosti. A čega od toga ima u praksi? Jedno je sasvim sigurno – s obzirom na globalnu populaciju, velike droplje ne mogu se posmatrati izolovano. Tokom poslednjih deset godina, posetio sam većinu staništa gde se sprovode aktivne mere zaštite velike droplje i u narednom delu prikazaću neka od ličnih iskustava, a tražio sam i male izveštaje od kolega, pa ću i njih preneti.

Susedna Mađarska ima najveću srednjoevropsku populaciju velikih droplji, od oko 1.500 jedinki na više od osam staništa, s najbrojnijom populacijom u nacionalnim parkovima „Kiškunšag“ i „Kireš-Maroš“. U Mađarskoj postoji i diskretna praksa sakupljanja jaja iz potencijalno ugroženih gnezda i veštačka inkubacija, nakon čega se mladunci puštaju prvo u zatvoren, pa u poluzatvoren poligon, gde veštačko odgajane ptice kontaktiraju populaciju divljih. Pošto je sistem zaštite takav, nema prevelike potrebe za sakupljanjem jaja. Mađari puštaju oko deset ptica godišnje. Pored uzgajivačkog centra, postoji i ograđeno područje od 400 ha za zaštitu gneždenja i odgajanja mladunaca. Prošle godine bilo je više zanimljivih događanja u Mađarskoj, a kolege su za *Detlič* izdvojile sledeće:

Repatrijacija droplji izlegnutih iz spasenih jaja uspešno je završena u Stanici za zaštitu droplje Direkcije Nacionalnog parka „Kireš-Maroš“. Jedanaest mladih ptica pridružilo se jatu divljih droplji. Repatrijacija je započela krajem avgusta na ograđenom području za velike droplje od 400 ha. Ptice koje su se izlegle i uzgajale u stanici bile su u vrlo dobroj formi od početka i letele su dobro. Njihovo čuvanje završeno je sredinom septembra, osoblje je u područje za uzgoj ulazilo samo jednom dnevno. Smanjivanjem prisustva ljudi, želeli smo da učinimo da se ptice sve manje vežu za nas i da divlje droplje sve češće zalaze u ograđeno područje. Svih jedanaest spasenih ptica posmatrali smo 10. oktobra kako su se pridružile jatu od osam divljih droplji. Tako je repatrijacija uspešno završena i ove godine, kao i prethodnih godina.

U okviru programa Life+ „Prekogranična zaštita droplji u centralnoj Evropi“ (u koji Srbija nije uključena zbog nedostatka podrške od strane državnih ustanova, *prim. aut.*), jedan mladi mužjak sa Čanadi pustara (stanište droplji u Mađarskoj koje je najbliže srpskoj populaciji), star 7–8 nedelja uhvaćen je potpuno zdrav i opremljen je satelitskim predajnikom. Droplje u periodu uzgajanja mladunaca žive vrlo tajnovito, što posebno otežava posmatranje, a pogotovo hvatanje.

Droplje se, osim u periodu razmnožavanja, kreću u grupi, tako da uz pomoć mladunca sa predajnikom dobijamo podatke o kretanju cele rubne populacije sa Čanadi pustara koja iznosi oko 35 jedinki. Ovo je od ogromnog značaja za očuvanje manjih marginalnih populacija.

Od obeležavanja krajem jula, ptica je obezbedila 10.000 unosa koordinata, što je doprinelo brojnim saznanjima o staništu na kome se trenutno nalazi.

U Rumuniji se droplja do prošle godine smatrala za iščezlu gnezdaricu, međutim, pre nekih 13 godina kod Salonte se pojavilo jato, koje sada broji oko 30 ptica. I ove godine nađeno je gnezdo sa tri jajeta, znači od prošle, 2020. godine, imaju potvrđeno gnežđenje. Rumuni nemaju razvijenu infrastrukturu na teritoriji gde droplje obitavaju, ali stalnim učešćem u međunarodnim projektima, započeli su intenzivnu saradnju na lokalnom nivou i u toku je izgradnja vizitorskog centra i osmatračnica. Rumunska populacija nije samostalna, nego se oslanja na širenje populacije iz Mađarske, stav je ornitologa. Ornitolog Milvus grupe, Atila Nađ je za *Detlič* rekao:

„Nađeno gnezdo je u Salonti, otprilike 5 km od mađarsko-rumunske državne granice. Na gnezdo je 29. aprila 2020. slučajno naišao na polju pšenice Ioan Matiu Jr., dok je radio poljoprivrednom mašinom. Na sreću, nakon što je uzemirena ženka poletela sa gnezda, ipak se vratila i nastavila inkubaciju. Ornitolozi su 15. maja videli ženku na gnezdu, a 6. juna prikupljene su ljske dva izlegnuta jajeta i jaje-mučak, pa sve ukazuje na uspešno gnežđenje.“

Treća nama najbliža populacija je **na tromeđi Mađarska–Austrija–Slovačka**, nedaleko od Bratislave. Ovu populaciju stručnjaci su dugo zanemarivali zbog mišljenja da je stanište neodgovarajuće, jer se u velikom postotku sastoji od poljoprivrednih površina – oranica. U početku, kao mala populacija, nije se smatrala preterano važnom, sve dok nije premašila brojnost više od 300 jedinki. Otad postaje jedna od misterija ekoloških uslova za velike droplje koje, pored blizine glavnog grada, auto puta, i bez velike step-ske-travne površine obitavaju na tom staništu i uspešno se razmnožavaju, što je prethodnih godina stručnjacima bilo nezamislivo. Ekskluzivno za *Detlič* kratak izveštaj sačinio je Petar Spakovszky:

„Postoje tri glavne novine na Mošonskoj ravnici: 1) u novembru je rađeno postavljanje kablova od 20 kV u zemlju, radi sprečavanja kolizije ptica sa strujvodima; 2) na nekim vrlo značajnim delovima staništa rasprostranjeno je intenzivno zalivanje useva, što je veoma loše uti-

calo na upotrebu staništa droplji; 3) iako Mošonska ravnica nije unutar LIFE projekta, 2018. obeležili smo dva dropčića, koja su i danas živa. Godine 2019. i 2020. na austrijskoj strani obeležena su dva primerka na Mošonu, pa sada imamo pet živih markiranih jedinki u zapadno-panonskoj regiji, koje možemo pratiti.“

Najizolovanija populacija srednjoistočno-evropske populacije velikih droplji živi u **Nemačkoj**, na tri zaštićena dobra. U Nemačkoj je devedesetih godina 20. veka ostalo svega oko 35 jedinki. Od tada njihovi stručnjaci sakupljaju sva jaja koja pronalaze i rade veštačko razmnožavanje. Imaju tri ograđena područja, inkubacioni centar i od pre par godina premašili su broj od 200 jedinki na tri teritorijalno odvojene populacije (sa nemačkom preciznošću od oko 70 jedinki po staništu). Zanimljiv je podatak da belorepani aktivno love čak i odrasle droplje u Nemačkoj, što se na drugim lokacijama veoma retko beleži. Za *Detlič* Marcus Borchert kaže:

„Naši planovi za uspostavljanje četvrtog ograđenog područja sa dropljama u Nemačkoj dobro napreduju. Imamo dobre kontakte sa poljoprivrednicima, vlasnicima zemljišta, lovcima i drugim zainteresovanim stranama. Naš novi ograđeni prostor od 14 ha biće izgrađen početkom sledeće godine. Ako sve bude u redu, prve ptice pustićemo na novo područje 2022. Ali, kao što je to često slučaj, finansiranje je i dalje problem.“

Rezultat našeg prolećnog brojanja 2020. bio je 337 velikih droplji koje obitavaju u Nemačkoj u tri odvojene prostorne celine. U poređenju sa 2019. godinom, porast je za 32 droplje (2019. – 305 jedinki). U poređenju sa apsolutno najnižim brojem koji je u 1997. godini bio 57, ovo je gotovo šestostruko povećanje broja velikih droplji.

Kao i na svaku zemlju, koronavirus je uticao i na nas prošle godine. Za razliku od prethodnih godina, nije bilo ispuštanja u dva od naša tri staništa velikih droplji. Saku-

pili smo nekoliko jaja iz ugroženih gnezda. Oko dvadesetak veštački uzgojenih ptica pušteno je u područje Havellandisches Luch. U divljoj populaciji imali smo prosečnu sezonu gnežđenja. U prirodnom staništu izlegnuta su najmanje 22 ptica. Još uvek postoje problemi sa grabljivicama, a prolećna/letnja suša koja traje poslednje tri godine, uzrokuje nedostatak hrane za mladunce.“

Izuzetno važne i jedinstvene rezultate prikazuje program reintrodukcije velike droplje u **Velikoj Britaniji**. Mali tim entuzijasta je u početku donosio jaja iz ruske populacije velike droplje, inkubirao ih u Britaniji, u blizini vojne baze u Viltširu, a kad su im se putevi razili sa Rusima, počelo je donošenje jaja iz španske populacije. Iako je bilo kritika na uticaj genetike populacije kroz mešanje populacija, istraživanje genetičara nije dokazalo znatnu genetičku razliku između istočne i zapadne populacije velikih droplji. Jedina podvrsta velike droplje nalazi se u Mongoliji (*O. t. Dybowskii*), i one su priča za sebe. Pre četiri godine desio se prvi pokušaj gnežđenja u projektu koji je startovao početkom 2000. godine. Do sada je bilo već nekoliko uspešnih gnežđenja i u Velikoj Britaniji trenutno obitava više od 100 jedinki. David Waters o britanskim velikim dropljama u 2020. godini kaže:

„Godina 2019. bila je poslednja godina planiranog uvoza ptica ili jaja iz bilo koje donatorske populacije. Populacija velikih droplji u Velikoj Britaniji iznosi blizu 100 jedinki, a prolećni popis populacije 2021. godine predviđa mali porast uprkos tome što nije bilo uvoza dodatnih ptica. Naša predviđanja bila su da ćemo pronaći nekoliko gnezda, no uspeli smo da pronađemo osam gnezda i da spasimo sedamnaest jaja, što je bilo neverovatno. Oduševljen sam što mogu da kažem da su se izgleda sve ženke, čija jaja smo pokupili radi veštačkog izleganja, ponovo nagnezdile, a neke od njih to su učinile unutar našeg ograđenog područja. Pet ženki je drugu godinu zaredom odlučilo da se gnezdi u ograđenom prostoru prepoznajući odgovarajuće stanište za gnežđenje.“

Inkubacioni centar u Nemačkoj

Foto: David Grabovac

Velika droplja *Otis tarda*
Foto: David Grabovac

Ukupno smo pronašli trinaest drugih gnezda, što svodi računicu na 21 potvrđeno gnezdo. Stvarnost je takva da su skoro sigurno postojala i druga gnezda koja nismo pronašli. Nažalost, za jedno gnezdo nije se znalo, niti se sumnjalo, i ovu ženku i njena jaja uništila je kosačica koja je sekla silažu. Ukupno je 17 jaja izvučeno iz osetljivih gnezda i prevezeno na inkubaciju u park prirode Cotsvold. Trinaest od ovih jaja uspešno se izleglo, a polni odnos je šest ženskih i sedam muških ptica. Od četiri jajeta koja se nisu izlegla, dva su bila neplodna, kod jednog je nastala rana embrionalna smrt, a jedan embrion bio je u lošem intraovularnom položaju. Tri od četiri jajeta koja se nisu izlegla poticala su iz uznemirenog gnezda gde su jaja bila hladna kada su nađena.

Na nesreću, dva ispiljena ptica uginula su rano tokom procesa uzgoja, jedan sa puknutom amnionskom vrećom, a drugi je imao infekciju valjkastog crva *Syngamus trachea*. Preostalih 11 ptica dostiglo je 14+ nedelja starosti i naknadno puštanje i repatrijaciju.“

Naspram većinom ohrabrujućih vesti iz sveta, velike droplje u **Srbiji** doživljavaju kontinuirani blagi pad brojnosti populacije iz godine u godinu. Nacionalna populacija spala je na osam jedinki ženskog pola. Poslednjeg zrelog mužjaka izgubili smo 2017, a poslednje šepurenje posmatrale su 2018. Anita Sučić i Danijela Popadić, članice Udruženja za zaštitu velike droplje (UZVD). Šta je sve dovelo do ovakve situacije? To pitanje postavljamo ja, a verujem i čitaoci. Pitanje nije loše.

Da li ima dovoljno zalaganja u cilju zaštite vrste?

Rezervat „Pašnjaci velike droplje“ osnovan je 1997. na severu Banata. Na proširenje površine rezervata sa 450 na 6.770 ha i proglašenje Uredbe o zaštiti koja je predata Vladi Republike Srbije 2008. čekalo se deset godina. Proširenju rezervata verovatno je doprinela i tužba protiv Republike Srbije, koju je Udruženje EPAR podnelo Bernskoj konvenciji, zbog navodnog iščeznuća velike droplje sa teritorije Srbije.

Nadgledanje terena

Foto: Anita Sučić

Na teritoriji od 6.770 ha, na tri prostorne celine rade samo dva čuvara. Smenjuju se svakog drugog dana. Obojica od opreme imaju po jedan dvogled, i mopede, koji ponekad nisu u funkciji. Kada su registrovani, čuvari ne moraju pešice da obilaze teren, tačnije terensku celinu Jaroš, već to mogu činiti i tokom zimskog perioda. Uredbom nezaštićeni predeo zimovališta velikih droplji, Vajlerku, prostornu celinu Kočovat i Siget čuvarska služba obilazi godišnje oko tri puta (prim. aut.). Na žalost, prisustvo zaštitara prirode svelo se na par entuzijasta, članova UZVD, Eko-centra „Tisa“ i Udruženja ljubitelja prirode „Riparia.“ Tako je bilo sve do uvođenja programa čuvanja gnezda krstaša na Sigetu, u sklopu LIFE+ programa „PannonEagle“ koje sprovodi DZPPS i naročito uz veliko zalaganje i trud Milice Mišković kao prve koordinatorke projekta. To je uslovalo nezatno, ali izuzetno značajno povećanje broja obilazaka teritorije velike droplje. Poslednji put droplje na Sigetu video je lovočuvnik Radenko Cvejanov – Beka 2008. godine. Naspram ovog davnog podatka, droplje u preletu na Kočovatu posmatrao je Radislav Mirić, 1. juna 2018, na ovom lokalitetu prvi put nakon deset godina.

Ključni trenutak gubitka naših mužjaka desio se 2009–2010, kada smo sa 3–5 šepurećih mužjaka spali na jednog koji je bio usamljeni kralj sve do svog nestanka 2017. godine. Dve mrtve jedinke našao je tadašnji čuvar Željko Reljin. Slučajevi su prijavljeni i ostaci ptica poslani su na analizu, po običaju, rezultati analize nisu izdati, ili barem nisu stigli do nas.

Mužjak velike droplje

Foto: Jožef Gergelj

Polno zreli mužjak velike droplje smatra se jedinka stara najmanje 4–5 godina, jer mužjaku je potrebno toliko da izvede potpuno šepurenje i svojim ljubavnim plesom zavede ženku. Ženke će možda pokušati da se gnezde već sa 2–3 godine, ali uspešnost je veoma niska. Opšti stav stručnjaka za velike droplje o ponašanju je sledeći: ženke će se gnezdit na teritoriji gde su se izlegle, a mladi mužjaci će u malim grupama ili pojedinačno istraživati okolinu, tražiti nova mesta za šepurenje gde se prikazuju stari mužjaci. Tu sad nailazamo na jedan od naših najvećih problema: gubitkom poslednjeg zrelog mužjaka izgubili smo i šepurilišta. Lično se još sećam šepurenja tri mužjaka istovremeno, i lokacija koje su izabrali, koje sad već samo raspoznajem na mapi. Stepa se na očigled ne menja, posetiocu koji zalazi na livade i pašnjake severnog Banata sve se čini slično i naizgled lako prepoznatljivo. Ipak, kada nakon nekoliko meseci pauze treba da nađe isto mesto, posetilac počne da

zagleda i da se gubi... No, da se vratimo na temu. Izgubili smo šepurilišta, pa čak i da dođu mladi mužjaci neće videti starije mužjake gde se „vitopere“ (lokalni mokrinski izraz) i neće znati da je to dobra lokacija „za ples“. Možemo da se nadamo da će prisustvo ženki promeniti njihovo „mišljenje“.

Najveći problem u životnom ciklusu velikih droplji, otkad je srednjoevropska populacija obustavila zimsku selidbu (nestale su jake zime i dugotrajni snežni prekrivač koji je onemogućavao hranjenje), jeste gnežđenje. Droplja se gnezdi na tlu, period inkubacije traje 26–28 dana, a nakon izleganja mladi potrkusać ne zna da leti još oko 50 dana. Ova 3–4 meseca ključna su u životu mlade droplje, i oko 50–70% mladunaca strada u ovom periodu. Ovog proleća mi je Antal Sel, stručnjak iz NP „Kireš-Maroš“ i „tatamata“ za droplje rekao da on ceni da droplji za jedno uspešno gnežđenje, znači da mladunac ispuni godinu dana, treba oko 6–7 godina. To praktično znači da jedna droplja u svom životnom veku uspešno odgaji svega 2–3 mladunca. Verovatno je to razlog što se populacija u Mađarskoj tako sporo oporavlja, i da je za rast od 10% bilo potrebno više od deset godina. Koji su ključni faktori ugrožavanja u ovom periodu? Možemo ih podeliti na ljudske i prirodne faktore. Ljudski faktori ugrožavanja su košenje i poljoprivredne aktivnosti na gnezdilištu i oko njega, dakle aktivnosti koje dovode do gubitka legla, a ponekad, u slučaju neiskusnih ženki, i do stradanja majke tokom inkubacije. Prirodni faktori ugrožavanja su grabljivci poput sive vrane i možda svrake (mada svraka nema dovoljno jak kljun da probije jaje droplje, ali svojom galamom može privući pažnju drugih neželjenih gostiju), kao i lisice, šakali, jazavci, divlje svinje i psi, koji se hrane jajima i mladuncima. Jedna zanimljiva anegdota iz Mađarske kaže da, kada su stručnjaci jedno jaje u leglu droplje zamenili drvenim jajetom, u njemu su nakon dva dana zatekli samo drveno jaje na kome su bili tragovi više od 200 udaraca kljunom. Među čuvarima u Mađarskoj kruži sledeća uzrečica: najbolja zaštita za gnezdo droplje je da se isto ne pronađe. U Nemačkoj, pak, vlada stav da se pažljivo i sa ogromne razdaljine traže gnezda, dok Englezi tvrde da treba da se uzme jedno jaje iz legla, jer onda ima šanse da ženka polegne još jedno, ili čak dva. Kod nas je, nažalost, zaštita gnezda izuzetno slabo funkcionira,

Velika droplja u letu

Foto: Jožef Gergelj

sala, zbog međusobnog neslaganja i sporog reagovanja svih nadležnih. To će se sad, ovome se barem svi nadamo, promeniti: u okviru IPA projekta „PannonSteppes“ naš severni Banat dobio je svoju ogradu za bezbedno gnežđenje velikih droplji. Nažalost UZVD na molbu upravljača nije učestvovalo u ovom projektu, ali nakon oštih kritika upravljača od strane UZVD, to nije bilo iznenađujuće. Ograda je izgrađena na 112 ha, što je impresivna površina i droplje je, nakon svega par meseci (što je za ovu veoma opreznu vrstu uspeh), unutar ograde posmatrao čuvar Željko Jolić. Zahvaljujući evropskim fondovima, zalaganju Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode (pre svih Slobodana Puzovića sa kojim sam o ogradi prvi put razgovarao u junu 2016) i Pokrajinskom sekretarijatu za urbanizam i zaštitu životne sredine (Lorand Vig) napravljen je prvi korak ka osnivanju centra za uzgajanje. UZVD nije dugo čekalo

na naredni potez. Već sledeće godine zakupljeno je 38 ha zemljišta unutar ograde, namenjenog za uspostavljanje „Mokrinske bašte za droplje“ (ime kojim je kršteno stanište unutar ograde). Nakon prvih godinu dana aktivnih mera ekološke poljoprivrede, UZVD je u ozbiljnom novčanom gubitku, jer su zbog pandemije ukinuta ili preraspoređena sredstva kojima smo se nadali.

Kakva je budućnost velikih droplji u Srbiji? Trenutna situacija nije svetla i aktivnosti koje se preduzimaju daleko su od odgovarajućih. Želimo da nastavimo u smeru zaštite ove u Srbiji kritično ugrožene vrste i da pratimo iskustva iz sveta, kojih ima dovoljno. Prisećam se uspomena Joške Gergelja koji mi barem jednom ili dva puta godišnje pripoveda kako je on u Jazovačkom ataru posmatrao 34 jedinke 2002. ili 2003. To nije bilo tako davno. Kada će se ponoviti, zavisi samo od nas i našeg stava prema zaštićenim dobrima, ataru, poljoprivredi na malim parcelama i ljudima kao korisnicima zemljišta. Gergelj uvek dodaje da je onda bilo više od pet aktivnih salaša u Jazovačkom ataru, oko deset u Mokrinskom i jedan ili dva u Sajanskom. Sad imamo ukupno 3–4 aktivna salaša, i poneki sezonski. Svi posetioci koji su boravili u rezervatu u trenu su se zaljubili u ovu iskonsku stepu, koja u sebi sadrži sublimat nekadašnjeg mozaičnog izgleda slatinskih, stepskih i vlažnih livada, gde u jednom danu mogu da se posmatraju velike droplje, ritske sove, eje livadarke, modrovrane, sive vetruške i čurlikovci, poslednjih par godina i krstaši, gde može da se vidi Kurgan (humka) Kinda (ispod kojeg je po legendi sahranjen Atila, Bič Božji), gde se most „Devet grla“ stidljivo nadvija nad uspavanom Arangom (Zlatica) i gde su motani sir i šunka sušena u kotarki verovatno najbolji na svetu.

Okolo Joce Jančića uvek bdi nad rezervatom „Pašnjaci velike droplje“

Foto: Joca Jančić

Ritska sova *Asio flammeus* i vizitorski centar

Foto: Joca Jančić

POTRAGA ZA IZGUBLJENOM VRSTOM

Tekst i fotografije: Čedomir Vučković

Jugoistočni vetar koji je konstantno duvao tog vrelog junnskog dana, dobro je došao nekolicini ratara na oranicama neposredno uz slatinsko jezero u blizini južnobanatskog sela Baranda. U kasno popodne, umorni od celodnevno poljskog rada, poslove su lagano privodili kraju, spremajući alatke za povratak kući. Samo stotinak metara dalje, uz samu ivicu jezera obraslog trskom, pored terenskog vozila diplomatskih tablica, na blagom uzvišenju stajala su dva čoveka „naoružana“ dvogledima i fotoaparatom. U trsci koja je odzvanjala kakofonijom glasova vrilo je kao u kotlu. Više hiljada čaplji, kašičara i malih vranaca neprestano je sletalo, izletalo i preletalo jednu od najvećih kolonija takve vrste u Srbiji. Koncentrisani na jednu tačku, koja ih je očigledno veoma uzбудila, uspinjući se povremeno na prste, stariji i krupniji posmatrač je mladiću do sebe „živo“ pokazivao rukom u pravcu središta trske.

Tokom svog mandata u Beogradu, poljski ambasador i strastveni ptičar Mačej Šimanjski koristio je gotovo svaki slobodan trenutak za obilazak jezera na Pečenoj slatini i obližnjeg ribnjaka, tridesetak kilometara udaljenih od prestonice. Zbog bogatstva diverziteta ptica, ovo vlažno stanište već neko vreme bilo je u žiži interesovanja srpskih ornitologa. U trsci koja se neprekidno povijala pod naletima vetra i otežavala posmatranje, Mačej je, zajedno sa svojim sinom Jacekom, primetio čaplju sa neobičnim karakteristikama za ovdašnje vrste. U nekoliko navrata, i uvek samo nakratko posle vazdušnih talasa, pokazala bi se ptica veličine male bele čaplje ali sa upadljivo narandžastožutim kljunom, narandžastom „kapom“ i istovetnom mrljom na grudima. Za iskusnog ptičara zaključak je bio nedvosmislen, ali je Šimanjski svoje „otkriće“ potvrdio i sa nekoliko snimaka fotoaparatom. Kada

se na displeju kamere uvećanjem pokazala slika, nedoumice više nije bilo. Još istog dana, putem interneta, među ornitolozima Srbije prostrujala je vest. Mačej Šimanjski je 2. juna 2008. kod Barande „pronašao“ čaplju govedarku, davno izgublenu vrstu Srbije.

Kao gnezdarica čaplja govedarka (*Bubulcus ibis*) zabeležena je 1883. na Obedskoj bari, odakle nestaje već 1886. Nakon tog perioda gnežđenje u Srbiji nije beleženo, a posmatrana je kod Kovina (1885–1892) i Starog Vrbasa (1905). Poslednji nalaz tokom 20. veka bio je kod Perleza 1957. (*Ptice Srbije – kritički spisak vrsta*, M. Šćiban, D. Rajković, D. Radišić, V. Vasić, U. Pantović, 54, 2015). Po Evropi, čaplja govedarka se krajem 20. i početkom 21. veka širi sa prostora južne Španije. U vreme kada se pojavila u Barandi, već se gnezдила u Rumuniji, u delti Dunava, dok je povremeno posmatrana na Skadarskom jezeru, bugarskom Podunavlju, u Mađarskoj i u Hrvatskoj.

Potruga se nastavila i već nakon četiri meseca, tačnije 30. septembra, uočena je još jedna govedarka na ispražnjenom jezeru ribnjaka Kapetanski rit kod Kanjiže. Još se nisu stišale polemike i hipoteze o prisustvu ove vrste u Srbiji, a grupa prirodnjaka je na Zasavici tokom avgusta 2009. u više navrata posmatrala jedinku čaplje govedarke. Da se nešto događa kad je u pitanju ekspanzija ove vrste u Srbiji, svima je bilo jasno, ali se konkretni zaključci još uvek nisu mogli doneti. Jedini nalaz koji je implicirao gnežđenje bio je onaj iz Barande, jer je u pitanju bila ptica u svadbenom perju koja se u reproduktivnom periodu nalazila u mešovitoj koloniji čaplji. Sve je moralo da „odleži“ još godinu dana kada je enigma konačno rešena.

Istaknuti srpski ornitolog Ištvan Ham se tokom 2010. godine, povodom velikog projekta „Utvrdjivanje aktuelne veličine gnezdećih populacija kašičara *Platalea leucorodia*, ibisa *Plegadis falcinellus* i malog vranca *Phalacrocorax pygmeus* u Vojvodini“ u nekoliko navrata našao na terenima oko Barande. Slatinsko jezero između lokaliteta Pečena slatina i Siget je dobrim delom pokriveno tankom i krutom koja zbog srazmerno duboke i zaslanjene vode raste u busenovima, gde čaplje i srodne vrste lako lome stabljike

i obrazuju gnezda. Ham je lokalnu koloniju počeo da prati od kraja maja metodom osmatranja i procenjivanja broja parova na osnovu broja primeraka koji sleću i izleću iz kolonije, dok je neposredni ulazak u koloniju koristio samo mestimično, jer se i inače to u praksi izbegava kako se ptice ne bi uznemiravale. Prilikom obilaska 19. juna, Ham će konačno razrešiti zagonetku pod šifrom „čaplja govedarka“.

Posmatrajući ptice sa krova svog terenskog vozila i usredsređen, pre svega, na kašičare, ražnjeve i male vranice, Ham podsvesno registruje let jedne čaplje i tek nakon kratkog „premotavanja filma“ i prethodnih događaja, zaključuje da je to čaplja govedarka. Istog trena, odlaže sve svoje ranije aktivnosti ustranu i započinje potragu za govedarkom. Oštro oko iskusnog prirodnjaka ubrzo ponovo registruje pticu, kao i mesto njenog sletanja u trsci. Ptica je na gnezdu sa kojeg povremeno odlazi i vraća se. Vremena više nema za čekanje i Ham se u malom gumenom čamcu otiskuje kroz trsku. Ipak, sledi razočaranje. U pitanju je staro gnezdo gaka (*Nycticorax nycticorax*), a od mladih nikakvog traga. Međutim, sedam dana kasnije, Hama na istom mestu čeka scena koja je za svakog ornitologa trenutak zbog kojeg se i posvećuje ovom poslu. Kako su u međuvremenu mlade čaplje izlomile i sabile okolnu trsku, pravo gnezdo govedarke konačno je postalo vidljivo. U samom gnezdu nalazile su se četiri mlade ptice, stare oko tri nedelje. Dileme više nije bilo, a Ham je imao tu privilegiju da posle 124 godine bude prvi ornitolog koji će na tlu Srbije posmatrati mlade čaplje govedarke, njihovo odrastanje i napuštanje gnezda.

Tokom poslednje decenije čaplje govedarke su redovno posmatrane na teritoriji Vojvodine. Zabeležena su nova, potvrđena ili potencijalna gnežđenja, međutim, bez obzira da li su to bili parovi u reprodukciji ili prolaznice, uvek su bile malobrojne. Sve do nalaza od 30. jula 2020. godine. Obilazeći ribnjak u Čenti, mladi ptičar Vasilij Kaliničenko, u kasnim popodnevним satima zabeležio je jato od 49 jedinki, a kako je kasnije naveo, velika je mogućnost da je bilo i više ptica. Neposredno uz akvatorije ribnjaka u Čenti prostire se veliki pašnjak na kojem se svakodnevno napasaju stada krava. Narednih dana ornitolozi, ptičari i fotografi mogli su da uživaju posmatrajući ove ptice u okruženju koje smo navikli da vidimo uglavnom na ilustracijama. Čaplje su pratile stada na paši (*Bubulcus* na latinskom – stočar), karakteristično poskakivale i kratko se zaletale, lovile insekte i sletale kravama na leđa. Naravno, nakon ovog nalaza otvara se novo pitanje, a možda i potraga. Da li je ovo jato bilo samo u prolazu ili negde imamo skrivenu koloniju čaplje govedarke?

Čaplja govedarka je jedini predstavnik monotipskog roda *Bubulcus* i najrodnija je rodu čaplji *Ardea*. U pitanju je mala čaplja bele boje, kompaktnog tela i relativno kratkog kruna i vrata (često uvučenog). Noge su sivkastožute, a kljun ružičastonarandžast (kod mladih tamne boje). Uz dominantnu belu boju, u periodu gnežđenja dobija narandžasti preliv na grudima, poledini i u kruni na temenu. Čaplja govedarka je ekspanzivna vrsta i njen areal možemo okarakterisati kao globalan. Iz svojih prvobitnih gnezdišnih područja u tropskoj i subtropskoj Africi, subtropskoj Aziji, južnoj Španiji i Portugaliji, proširila se po većem delu planete: Evropi, Okeaniji, Severnoj i Južnoj Americi.

PTICE NA VODAMA BELE CRKVE

Tekst: **Bela Kanjo**
fotografije: **Katarina Paunović**

Dugokljuna čigra *Sterna sandvicensis*

Okolina gradića Bela Crkva u 20. veku u potpunosti je izmenila svoj reljef „zahvaljujući“ ljudskom delovanju. Iskopavanjem šljunka nastalo je niz jezera: Gradsko, Vračevgajsko, Malo, Šaransko, Šljunkara i Novo. Donji tok reke Karaš izmešten je izgradnjom Kanala DTD. Reka je u blizini Grebenca spojena sa pomenutim kanalom. Nastali su mrtvi meandri i prekinuto je razlivanje vode po poljima i livadama. Te livade bile su stanište brojnih šljunkarica poput sprudnika, žalara i drugih ptica. Tu je 1908. godine ubijen poslednji par beloglavih supova (*Gyps fulvus*) koji su bili gnezdarica Banata. Izgradnjom Hidroelektrane Đerdap, nivo Dunava znatno je porastao i razlio se u širinu od preko 4 km.

Jezera

Prilikom decembarskog obilaska Gradskog jezera posmatrao sam crnogrlug morskog gnjurca (*Gavia arctica*) i ćubastog gnjurca (*Podiceps cristatus*). Lovili su sitnu ribu u dubokoj vodi, dok je sprudnik pijukavac (*Tringa ochropus*) pretraživao šljunčanu obalu. Na Gradskom jezeru, tokom maja, nedelju dana su se zadržale dve belobrke čigre (*Chlidonias hybrida*). U junu, u priobalju jezera Šljunkara video sam pet crnih sprudnika (*Tringa erythropus*).

Karaš

Reka Karaš i Kanal DTD

Mrtvi meandri Karaša, kraj Kanala DTD, sada čine mala jezera obrasla vegetacijom. Tu svoje utočište nalaze mali gnjurci (*Tachybaptus ruficollis*), a u priobalnoj trsci mogu se posmatrati čapljice (*Ixobrychus minutus*) i žute čaplje (*Ardeola ralloides*). Skoro svi meandri imaju svoju barsku kokicu (*Gallinula chloropus*). Iznad vode, ponekad, velikom brzinom proleti šareni dragulj,

vodomar (*Alcedo atthis*), dok iz obližnje kolonije izleću pčelarice (*Merops apiaster*) i u letu love insekte. Katkad se čuje umiljat ton siii-siiii, i tad, na vrbovim grančicama odjednom se pojavi senica vuga (*Remiz pendulinus*). Dok idem dalje nasipom pored Kanala DTD, na obali se pojavljuju male bele čaplje (*Egretta garzetta*) koje prosto zaslepljuju svojom belinom. Nebrojene su i bele pliske (*Motacilla alba*), koje kraj vode hitro skupljaju insekte, pri čemu stalno mrđaju repom. Nad otvorenom vodom, pojedinačno preleću obični

galebovi (*Larus ridibundus*), podalje sive vrane (*Corvus cornix*) pronalaze uginule ribice uz samu obalu. Stižem do Đavoljeg mosta. Polukružni masivan betonski luk daje jedinstven izgled ovom objektu. Sa mosta, poput vidikovca, pruža se predivan pogled unao-kolo. Severno je Mali Pesak, na zapadu Deliblatska peščara, južno bara Đurica, sve na dlanu! Iznad se pojavila silueta veličanstvene ptice. Zmijar (*Circaetus gallicus*) pomno nadleće teren u potrazi za plenom.

Srebrni vivci *Pluvialis squatarola*

Vodomar *Alcedo atthis*Crnogri morski gnjurac *Gavia arctica*

Planinska reka Nera

Reka Nera tajanstveno teče skrivajući se kroz šumarke. Brza i hladna voda ne privlači većinu vodenih ptica. U letnje vreme posmatrao sam dva para žalara slepića (*Charadrius dubius*) dok su brzo trčkarala po šljunkovitoj obali. Odjednom polete 15–20 metara i tako stalno naizmenice. Pri odmaranju se umire, pa ih je teško uočiti. Prolazeći nasipom pored reke u preletu sam video crnu rodu (*Ciconia nigra*), eju močvaricu (*Circus ae-*

ruginosus), običnu čigru (*Sterna hiru-*
ndo). Na nasipu se neretko pojavljuje 5–6 fazana (*Phasianus colchicus*), koji trče ispred mene neko vreme i nestanu u gustoj i visokoj travi. Iz šumarka se čuju zelena žuna (*Picus viridis*), kos (*Turdus merula*), drozd pevač (*Turdus philomelos*), čitavo jato dugorepih senica (*Aegithalos caudatus*), velika senica (*Parus major*), plava senica (*Parus caeruleus*), brgljez (*Sitta europaea*), carić (*Troglodytes troglodytes*), mnoštvo čvoraka (*Sturnus vulgaris*) na sve strane...

Bara Đurica i Stevanova ravnica

Pored desne obale Kanala DTD i leve obale Dunava, do Đavoljeg mosta, prostire se široka bara obrasla trskom koja se danas naziva Đurica. Mali gnjurac je prisutan na svim vodama, a u jesen neretko se sakuplja u jata, koja broje više od stotinu jedinki. Tako i čubasti gnjurac (*Podiceps cristatus*) u jesen obrazuje jata i do 500 jedinki. Mali vranac (*Phalacrocorax pygmeus*) se isto nađe na tim vodama u jatima do 300 primeraka. Na Stevanovoj ravnici u priobalnim tršćacima zastupljene su u znatnom broju i žute čaplje. Tu je mala bela čaplja, velika bela čaplja (*Egretta alba*), siva čaplja (*Ardea cinerea*), i najređa od svih crvena čaplja (*Ardea purpurea*). U poslednje vreme i na ovom mestu namnožio se labud grbac (*Cygnus olor*), pa se viđa jato od stotinu jedinki. U veća jata okupljaju se patka čegrtuša (*Anas strepera*) 50 jedinki, patka gluvara (*Anas platyrhynchos*) oko 1.000 jedinki, a liske (*Fulica atra*) više hiljada jedinki.

Labudovo okno

Dunav i Labudovo okno

Labudovo okno po bogatstvu i raznovrsnosti ptica nalazi se odmah iza delte Dunava. Zabeležena su najveća jata po broju jedinki; lisasta guska (*Anser albifrons*) 35.000, divlja guska (*Anser anser*) 4.000, zviždara (*Anas penelope*) 270, patka krdža (*Anas crecca*) 800, riđoglava patka (*Aythya ferina*) 27.000, patka njorka (*Aythya nyroca*) 1.300, čubasta patka (*Aythya fuligula*) 2.800, patka dupljašica (*Bucephala clangula*) 11.000, mali ronac (*Mergus albellus*) 6.000... Podatak da se ovde gnezdi 15.000 parova bregunica (*Riparia riparia*) zaslužuje posebnu pažnju. Nedovoljno je poznato da se malo lokaliteta u Evropi može pohvaliti ovakvim bogatstvom.

Retke ptice

Na gneždenju se pojavljuje nekoliko parova ražnja (*Plegadis falcinellus*). Čaplja govedarka (*Bubulcus ibis*) poslednje decenije pojavljuje se u sve većem broju. Ružičasti nesit (*Pelecanus onocrotalus*) viđen je tokom leta. Opažena je dugokljuna čigra (*Sterna sandvicensis*), kao i prvi podatak za Srbiju kratkorepog pomornika (*Stercorarius parasiticus*). U jesen je viđen srebrni vivak (*Pluvialis squatarola*),

Ražanj *Plegadis falcinellus*

ponekad se čuju buljine (*Bubo bubo*), a crni orao (*Clanga clanga*) prezimljuje na ovom lokalitetu.

Po poslednjem popisu Bela Crkva ima 255 vrsta ptica (Kanjo, B. 2017, *Ptice Bele Crkve*). Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije organizuje brojne aktivnosti tokom cele godine za stručnjake ali i ljubitelje prirode:

- prebrojavanje ptica u januaru „Međunarodni cenzus ptica vodenih staništa“;
- prstenovački kamp „Labudovo okno“;
- prebrojavanje ptica prvog vikenda u oktobru „Evropski vikend posmatranja ptica“.

Na teritoriji opštine Bela Crkva organizuju se brojne aktivnosti tokom čitave godine. Ako ste željni vreve i buke ne izostavite posetu gradiću Bela

Crkva. Krajem juna održava se „Karneval cveća“. Manifestacija se organizuje svake godine, a tradicija traje od 1911. Zabavni programi traju nedelju dana uz veselje i muziku. Razne izložbe (cveća, kaktusa, starih fotografija, umetničkih slika i drugih kolekcija), festival folklornih grupa, književne večeri sa promocijama novih knjiga, dečji karneval, ulični svirači, izbor najboljih učesnika, izbor Miss karnevala, maraton u plivanju, takmičenje u kuvanju i mnoge druge aktivnosti. Ipak, ako ste skloni da uživate u tišini, ili ako ste ljubitelj divljih ptica i prirode, savetujem obilazak navedenih prirodnih lokaliteta. Čak i ako do sada niste bili zaljubljenik u ptice, posle vremena provedenog u prirodi belocrkvanskog kraja velika je verovatnoća da ćete se ovoj regiji uvek rado vraćati. ■

ČUVAR KOPNA I VODE

Tekst i fotografije: Violeta Milutinović

Vidra *Lutra lutra*

Priroda je svuda oko nas, dočekuje nas u trenutku rođenja i prati tokom celog života... Avantura putevima prirode, jednostavnosti i lepote otkriva još jedno zanimljivo biće. Vidra (*Lutra lutra*) simbol je slobode, snalažljivosti i okretnosti. Sresti je u divljini i posmatrati njeno ponašanje zadatak je koji zahteva lukavost, puno vremena i strpljenje.

Vidra je biološki pokazatelj kvaliteta vode, jer je bistra voda bogata ribom i drugim živim svetom osnovni temelj njenog staništa. Ujedno, njeno prisustvo ukazuje i na nezagađenost kopna budući da vidra živi i na kopnu. Jedno od takvih staništa nalazi se na Carskoj bari, u blizini Zrenjanina. Kompleks Stari Begej – Carska bara je specijalni rezervat prirode i ujedno je značajno močvarno, ramsarsko područje i međunarodno značajno područje za ptice (IBA). Pored ptica, ovaj vodeni prostor bogat je raznim vrstama riba: babuška, šaran, som, smuđ, tolstolobik...

Guste obale Starog Begeja (nisko rastinje, gust i redak biljni pokrivač, trska, ševari...), pružaju odlične uslove za život vidri. Predeo obiluje i drugim kanalima, rekama, jezerima i barama. Smenjuju se zelene i smeđe šume, sve do bledožute i bele boje slatina.

U takvom prostoru vidra je našla svoj dom oko čijih stabala gradi ulaze u jazbine koje se nalaze pod zemljom, na pola metra od vode. Krzno joj je

vodootporno, sa lepom, gustom dlakom, najčešće braon boje. Spljošteni rep, nalik kormilu, omogućava joj vešto ronjenje. Naizgled ljupka i slatka, ona je energična i ratoborna. Oštri i snažni zubi čine je sjajnim lovcem riba, rakova, ali i vodenih insekata i žaba. Vidra nije izbirljiva, lovi ono što je u datim okolnostima najlakše. Zimi vešto pravi rupu na ledu gde izlazi i jede svoj plen.

Iako voli samački život i noćni lov, izuzetno je aktivna i danju, kada se rado igra sa svojom porodicom. Tada zajedno plivaju, dodiruju se šapama, gurkaju i ispuštaju glasne zvuke radosti koji podsećaju na brzo, piskavo izgovoreno HAH. Kad se nađu u opasnosti, zvuk radosti i igre prelazi u glasan zvuk upozorenja nalik dugom lavežu.

Obožavaju sneg i tada rado napuštaju svoje jazbine izvirujući iza stabala drveća ili se razigrano valjaju u njemu. Nisu im potrebne ni sanke niti klizaljke, jer se vešto kliču po snežnim obalama ili kroz zaleđenu reku. Majka uvek

ide prva, penje se na padine i spušta, pokazujući mladima kako da uživaju u igri. Ostavljaju utisak veseljaka koji su stalno u pokretu i aktivnosti.

Uredne su, čiste i dosta pažnje posvećuju svojoj higijeni, koja podrazumeva čišćenje i negu krzna. Imaju i određena mesta na kojima obavljaju nuždu, tako da otkrivanje ovih mesta (nažalost) može biti od značaja za krivolovce.

Vidre se pare u svako godišnje doba. Spadaju u sjajne i brižne roditelje, koji često drže za šape svoje mladunce dok se odmaraju ili spavaju. Prvih 40 dana mladunci su potpuno zavisni od majke koja ih doji. Plivači postaju u dobi od oko 80 dana, kada im krzno poraste i postane vodootporno. Pre tog perioda su ranjivi i izbegavaju vodu. Svoju brižnost majka pokazuje i negovanjem krzna mladunaca. Tada je u stanju da satima i satima čisti njihovo krzno od raznih nečistoća. Roditelji ih strpljivo uče plivanju, lovu, igri i skrivanju.

Tragove ostavljaju svuda oko sebe, počev od ulegnute zemlje kojom su prošle, u obliku krivudave linije nalik uzanom tunelu, pa preko zaranjanja u vodu koje se završava repom. Tada se može videti samo mali deo njene glave i brkovi. Ustalasana voda kao posle prolaska čamca, apsolutni je znak prisustva vidre. Tada se čitavi redovi trske i trave zaljuljaju i postoje velike šanse da vidra izroni. Mnogi misle da krugovi na površini vode ili mehurići ukazuju na njeno prisustvo, što nije tačno. U pitanju su ribe ili isparavanje nekih od gasova.

Izmet čudne boje, nalik tamnom delu vlasi trave i oguljene kore drveta, takođe ukazuje na njeno prisustvo. Neretko, može se čuti zvuk nalik dubokom hrkanju, kada vidra leži na polegnutoj trsci odmarajući se ili grickajući nešto od hrane.

Oprezne su kao i sav životinjski svet, ali su izuzetno radoznale. Stoga umeju da zastanu, osvrnu se ili provire iz vode. Kada otkrijete njihova staništa i često ih posećujete, one vas naprosto upoznaju i prepoznaju. Tada ih je lakše posmatrati, a može se napraviti i poneka zanimljiva fotografija. Svaka fotografija je posebna, kao pojedinačna priča iz njihovog života.

S obzirom na činjenicu krivolova, nije poželjno precizno otkrivati staništa ovih životinja, kako bi se sačuvala neophodna distanca između njih i ljudi. Samo na taj način možemo sačuvati njihovo prisustvo uz istovremeno vođenje brige o čistoći naših voda i okoline.

Nova mreža značajnih područja za ptice u Srbiji

Uroš Pantović

Međunarodno značajna područja za ptice (Important Bird Areas – IBAs) predstavljaju mrežu područja koja su važna za dugoročnu održivost prirodnih populacija divljih vrsta ptica i drugih oblika biološke raznolikosti. Ona su efikasni alat za dugoročnu zaštitu ekološki vrednih područja i iskustvo stečeno sprovođenjem ovog programa u prošlosti u Srbiji pokazalo je da su postojeća IBA područja u značajnoj meri doprinela smanjenju pretnji i očuvanju brojnih vrsta ptica i njihovih staništa. IBA područja određuju se nakon naučne obrade podataka o prisustvu, brojnosti i trendovima populacija odabranih vrsta ptica. Ovaj proces u svakoj državi izvršavaju stručne organizacije za istraživanje i zaštitu divljih ptica koje su članice mreže BirdLife International. Proces određivanja IBA područja i celokupne mreže u svakoj državi je nezavistan i određen u strogom naučnom metodologijom.

Prva inventarizacija značajnih područja za ptice izvedena je 1989. godine, kada je proglašeno 16 IBA područja u Srbiji. Druga IBA mreža predstavljena je 1997, kada je proglašeno 36 značajnih područja za ptice, a potom i 2009. kad su izdvojena 42 područja značajna za očuvanje ptica. Revizije IBA mreže preduzimane su u proseku na svakih 10 godina i praćene su povećanjem znanja o fauni ptica u Srbiji.

U toku protekle decenije Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije spro-

velo je važna istraživanja u cilju utvrđivanja distribucije, veličine populacije i trendova vrsta koje nastanjuju Srbiju, sa posebnim akcentom na vrste koje predstavljaju prioritete za očuvanje na nacionalnom i evropskom nivou. Veliki naponi uloženi su u istraživanje prioriteta staništa i ekosistema, kao i brojnih nedovoljno istraženih područja u sklopu brojnih projekata, istraživačkih programa koje sprovodi DZPPS i volonterskim zalaganjem svojih članova. Prikupljeni podaci omogućili su uvid u trenutne veličine populacija prioriteta vrsta ptica na brojnim područjima u Srbiji, kao i status pretnji koje utiču na njihove populacije. Tokom 2018. i 2019. DZPPS je kroz projekat *Long-term conservation of key biodiversity sites in Serbia – evaluation and designation of a new national network of Important Bird and Biodiversity Areas*, koji finansira Fondacija Ruford (The Rufford Foundation) iz Velike Britanije, uspelo da pokrene dalja istraživanja i analizu prethodno prikupljenih podataka bitnih za dinamiku populacija ključnih vrsta ptica i pratećih faktora ugroženosti, što je bilo od presudnog značaja za definisanje granica novih, kao i za reviziju postojećih značajnih područja za ptice.

Tokom analitičke faze procesa revizije, prethodno ustanovljene veličine populacija testirane su prema IBA kriterijumima za Srbiju, koje je poslednji put, 2019. godine, ažurirao BirdLife International. Rezultati su ukazivali na

79 područja koja ispunjavaju neke od traženih kriterijuma i u avgustu 2019. zvanično su predložena komisiji u BLI na evaluaciju. Početkom oktobra 2020. dobili smo finalne vesti da su svih 79 područja prošla evaluaciju, čineći ih novom mrežom značajnih područja za ptice u Srbiji, koja pokrivaju 29,2% teritorije Republike Srbije, odnosno 2.579.364 hektara za ptice najvrednijih staništa u zemlji.

Detaljne podatke o našim novim IBA područjima svi zainteresovani mogu pogledati putem internet platforme BirdLife Datazone (<http://datazone.birdlife.org/country/serbia/ibas>). Uspešnom realizacijom ove inicijative DZPPS-a, nadamo se da smo doprineli očuvanju ptica i prirode u Srbiji, budući da su ova područja, u smislu dugoročne zaštite i ekološke povezanosti, od presudne važnosti jer će činiti sastavni deo Nacionalne ekološke mreže, koja će opet poslužiti kao osnova za buduću mrežu Natura 2000 u našoj zemlji.

Kao vinovnik ove, za sada, poslednje revizije značajnih područja za ptice u Srbiji želeo bih da zahvalim svim članovima, zaposlenima i volonterima DZPPS-a koji su svoje podatke o fauni ptica Srbije poddelili sa nama zarad ovog cilja, a posebno tadašnjem radnom timu Društva koji je izneo analitički deo ovog procesa. Tim su činili Draženko Rajković, Nikola Stanojević, Radislav Mirić, Saša Rajkov i Uroš Pantović.

1 Ušće Save u Dunav	32 Leskovačko polje	44 Zlatar	56 Pašnjaci velike droplje	68 Đerdap
2 Slatine srednjeg Banata	33 Ključko Podunavlje	45 Pešter	57 Okanj i Rusanda	69 Homolje
3 Srpski Miletić	34 Pusta reka	46 Jadovnik-Ozren	58 Carska bara	70 Negotinska krajina
4 Donje Pomoravlje	35 Gornji Visok i Vidlič	47 Zlatibor	59 Mučanj	71 Južna Bačka
5 Gornje Pomoravlje	36 Preševska kotlina-Rujen	48 Mokra gora	60 Valjevske planine	72 Južni Banat
6 Dobrić-Nišava	37 Dukat	49 Prokletije	61 Deliblatska peščara	73 Vršaki ritovi
7 Kučaj-Beljanica	38 Čemerno	50 Tara	62 Labudovo okno	74 Slano kopovo
8 Obedska bara	39 Goč-Željini	51 Sokobanjska kotlina	63 Toplica	75 Dunavski lesni odsek
9 Šume zapadne Bačke	40 Veliki krš i Stol	52 Svrlijsko pobrđe	64 Jerma	76 Cer
10 Stari Begej	41 Golija	53 Tupižnica i Beli Timok	65 Bečejski ribnjak	77 Ovčarsko-kablarska klisura
11 Pirotsko polje	42 Svrlijske planine	54 Timočko pobrđe	66 Stara planina	78 Akumulacija Gruža
12 Srebrno jezero-Golubac	43 Uvac	55 Bosutske šume	67 Taložnik šećerane Kovin	79 Gornje Potisje
13 Srednja Bačka				
14 Gornja Mostonga				
15 Karađorđevo				
16 Titelski breg				
17 Gornje Podunavlje				
18 Subotička jezera i pustare				
19 Koviljski rit				
20 Gornje Potamišje				
21 Srednje Potamišje				
22 Zasavica				
23 Kopaonik				
24 Fruška gora				
25 Vlasina				
26 Mala Vrbica				
27 Suva planina				
28 Dolina Pčinje				
29 Donje Podrinje				
30 Jegrička				
31 Šar-planina				

Međunarodni projekat za sprečavanja stradanja ptica na dalekovodima

LIFE Danube Free Sky (LIFE19NAT/SK/001023)

Mirjana Rankov

Usled trenutne klimatske i ekološke krize, potreba za zaštitom divljih životinja na našoj Planeti postala je važnija nego ikad. Među najvećim pretnjama divljim pticama su strujni udari (elektrokucija) i sudari sa žicama dalekovoda (kolizija) koji uzrokuju hiljade smrtnih slučajeva i povreda koje bi se mogle izbeći. Ove pretnje su cilj projekta „LIFE Danube Free Sky“, jedinstvenog primera široke međunarodne saradnje duž jednog od najvažnijih selidbenih koridora, mesta zaustavljanja i zimovališta za mnoge vrste ptica u Evropi – reke Dunav.

Projekat je zvanično počeo 1. septembra 2020. i podržan je iz programa „LIFE“ Evropske unije. Tokom narednih pet godina 15 partnera iz sedam zemalja razvici snažnu saradnju i primeniti najefikasnija rešenja kako bi se sprečilo stradanje ptica.

Smrtnost ptica izazvana interakcijom sa dalekovodima i drugim objektima elektroenergetske mreže zabeležena je za više od 380 vrsta ptica, uključujući kritično ugrožene i ugrožene vrste. Uticaj velike mreže dalekovoda je ozbiljna i značajna pretnja za zimujuće i gnezdilišne populacije ciljanih 12 vrsta ptica. Ugradnjom preusmerivača leta ptica i izolacijom opasnih stubova u 23 Natura 2000 područja i devet međunarodno značajnih područja za ptice, projekat će sprečiti da oko 2000 jedinki ciljanih vrsta (i još mnogo drugih) godišnje strada usled kolizije i elektrokcije.

Projektni partneri u Srbiji su Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS) i Elektrodistribucija Srbije d.o.o. Beograd. Zadaci ornitologa iz DZPPS biće monitoring stradanja ptica na dalekovodima, određivanje opasnih trasa i stubova, te poboljšanje uslova za gnežđenje i ishranu ciljanih vrsta ptica na devet predmetnih područja duž Dunava. Projektom je predviđeno da EPS radi na izolaciji najopasnijih stubova i postavljanju preusmerivača leta ptica na odabranim trasama dalekovodnih linija.

Sajt projekta: <https://www.danubefreesky.eu/>

Balkan protiv trovanja životinja

BalkanDetox LIFE project (LIFE19 GIE/NL/001016)

Aleksa Vukićević

Projekat „BalkanDetox LIFE“ ima za cilj da podigne svest građana na Balkanu o problemu i štetnosti trovanja divljih životinja i da pomogne u borbi protiv ove loše prakse.

Iako je trovanje divljih životinja u svim zemljama na Balkanu ilegalno, i dalje je široko rasprostranjeno i predstavlja ozbiljnu pretnju divljim životinjama, posebno pticama kao vrlo pokretljivim organizmima. Problem trovanja je širi od uginuća nesrećnih životinja, naime, otrov se u životnoj sredini zadržava dugo. Trujući životinje, trujemo zemljište, trujemo vodu. Trujemo hranu koju uzgajamo i na kraju tog neprekidnog lanca trujemo sami sebe i narušavamo zdravlje.

Planirano je da tokom projekta 25 beloglavih supova bude opremljeno GPS uređajima. GPS tehnologija omogućuje projektnom timu da brzo pronađe i spasi otrovane ptice, kao i da otkloni opasnost od novih potencijalnih

trovanja. Održaće se i obuka u okviru „Wildlife Crime Academy“ za sve relevantne učesnike sa Balkana. Obuka treba da ojača institucionalne kapacitete i efikasnost tužilaštva s ciljem boljeg procesuiranja slučajeva trovanja korišćenjem primera dobre prakse iz Španije.

Kroz projekat će devet organizacija sarađivati sa raznim državnim i međunarodnim akterima, od državnih institucija do stočara i poljoprivrednika širom Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Grčke, Severne Makedonije i Srbije.

Nadamo se da će vesti o otrovanim belorepanima, beloglavim supovima, šakalima i liscama postati prošlost, a da će rešavanje problema trovanja divljih životinja u Srbiji postati primer dobre prakse za buduće generacije.

Nova nada za krstaše

LIFE15 NAT/HU/000902

Maksim Karanović

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije tokom oktobra, novembra i decembra 2020. postavilo je 12 platformi za gnežđenje krstaša (*Aquila heliaca*) širom Vojvodine. Cilj ove akcije je da se na pogodnim lokacijama, gde se očekuje prisustvo ove kritično ugrožene vrste, omoguće uslovi za njeno gnežđenje.

Nestankom autohtonih šuma u Vojvodini i sve većim pritiskom poljoprivrednih aktivnosti i ilegalne seče, sve je manje stabala na kojima bi orlovi krstaši mogli neometano da sagrađe svoja masivna gnezda. Samim tim, ptice samostalno teško mogu da pronađu stablo koje bi ispunjavalo sve njihove potrebe – visina za osmatranje, blizina teritorije na kojoj mogu da love, bez prometnih puteva ili svakodnevnih poljoprivrednih aktivnosti u neposrednoj blizini stabala i dovoljno čvrsto stablo sa grananjem odgovarajućim za pravljenje gnezda. Danas ova vrsta koja je, između ostalog, i naš nacionalni simbol, broji svega tri para na teritoriji Srbije.

Orlovi krstaši neretko se uočavaju na nebu u pograničnim predelima Srbije sa Mađarskom. Predeli Gornjeg podunavlja i Subotičke peščare i još svega nekoliko izolovanih šumaraka čine poslednje ostatke šuma na severu Vojvodine. Ova područja, ali i druge ciljane lokacije širom Vojvodine, pogodna su za ponovno naseljavanje orla krstaša u našem delu Panonske nizije. Postavljanjem gnezdećih platformi kreiramo odgovarajuću osnovu na kojoj krstaši mogu da pronađu svoje mesto za gnežđenje.

Ptice već u zimskim mesecima nadleću teren i osmatraju moguće lokacije za gnežđenje. Tokom februara i počet

kom marta zauzimaju teritoriju i smeštaju se na odabrana stabla. Već tokom marta možemo da uočimo ptice koje leže u gnezdu. Nadamo se da ćemo u dolazećoj godini na terenu zateći što više takvih prizora.

Priprema platforme za gnežđenje

Foto: Milan Ružić

Izbrojani orlovi u Panonskoj niziji

Maksim Karanović

Popisivači širom Panonske nizije učestvovali su tokom januara 2021. godine u četvrtom „Panonskom brojanju orlova“. U izradi „mape orlova“ koja prikazuje brojnost različitih vrsta orlova koji u ovom periodu godine borave u Panonskoj niziji, učešće su uzeli brojni stručnjaci i organizacije u oblasti zaštite prirode iz sedam država Evrope.

Vođeni uspesima iz prethodnih godina, više od 690 posmatrača sinhronizovano je brojalo ptice grabljivice u Mađarskoj, Slovačkoj, Češkoj, Austriji, Sloveniji, Rumuniji i Srbiji, kako bi se pokrila sva važna zimovališta i da bi se što detaljnije utvrdio ukupan broj prisutnih orlova u regionu. Zabeleženo je 1.374 orla belorepana, 763 orla krstaša, 24 surne orla i 10 crnih orlova. Dodatno, tokom brojanja, vi-

đeno je preko dvadeset hiljada jedinki koje spadaju u 17 drugih vrsta ptica grabljivica. Tom prilikom popisivane su i skrivite velike droplje, gde su u nekoliko oblasti zabeležene 2.224 jedinke.

U Srbiji je grabljivice beležilo više od 50 popisivača koji su obilazili terene širom Vojvodine. Osim veoma vrednih i retkih nalaza poput crvene lunje (*Milvus milvus*), zabeleženo je i nekoliko mladih orlova krstaša, za koje postoji nada da će se pridružiti našim, još uvek malobrojnim, preostalim gnezdećim parovima tokom dolazeće gnezdeće sezone. Ovogodišnji popis bio je najuspešniji otkako se organizuje u Srbiji, a nadamo se još većem odzivu i još boljim rezultatima narednih godina.

CEPF – Četiri slova zaštite prirode na Balkanu

Tekst i fotografija: **Marijana Demajo**

Žarišta biodiverziteta, poznata i kao „hotspotovi biodiverziteta“, predstavljaju biogeografske regije koje odlikuje prisustvo najmanje 1.500 vaskularnih biljaka, ali i gubitak 75% njihove primarne vegetacije. Reč je o područjima na kojima su prisutne endemske vrste koje se ne mogu pronaći nigde drugde na svetu i samim tim odlikuju se visokim stepenom ugroženosti. Drugim rečima, žarišna tačka je nezamenjiva! Značajan deo Balkana pripada žarišnoj tački Mediteranskog basena, trećeg najbogatijeg žarišta na svetu po biološkoj raznovrsnosti. Balkan krasi mnogobrojni tipovi staništa: od priobalnih laguna, preko močvara, vlažnih livada i pašnjaka, kraških polja i jezera, skrivenih pećina i jama, pa do visokih planinskih vrhova. Balkan je stanište mnogim endemskim, retkim i ugroženim vrstama. Nažalost mnoga staništa i vrste koje ih nastanjuju meta su mnogobrojnim pretnjama i pritiscima, ponajviše onima izazvanim ljudskim delovanjem. Naučna istraživanja su neophodna kako bi se gradilo znanje o ovim dinamičnim ekosistemima i sprovele konkretne mere njihovog očuvanja i zaštite. Međutim, to je gotovo nemoguće uraditi bez podrške lokalnog stanovništva koje nastanjuje ta područja i često ih poznaje bolje nego mi. Aktivno učešće lokalnog stanovništva često je neophodno da bi se saznalo više o vrednostima nekog područja i preduzelo njegovo adekvatno očuvanje.

Značaj očuvanja biodiverziteta na Balkanu prepoznao je Fond za kritično ugrožene ekosisteme (CEPF - Critical Ecosystem Partnership Fund) – globalni program koji obezbeđuje finansiranje i tehničku pomoć civilnom društvu i njegovo učešće u zaštiti najbogatijih regiona biodiverziteta, hotspotova. Još davne 2012. CEPF počinje da ulaže u civilno društvo na Balkanu, u sklopu programa za hotspot Mediteranskog basena. Godine 2019. Fond je dodatno podržala Fondacija MAVa s ciljem razvoja programa mehanizma malih grantova na Balkanu, obuhvatajući države: Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Albaniju. Iste godine, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pridružuje se radu Regionalnog implementacionog tima (RIT) koji za Mediteranski basen vodi BirdLife International. DZPPS u saradnji sa partnerom DOPPS (BirdLife Slovenia) sprovodi razvoj CEPF investicija na Balkanu i koordinira programom za podršku malih grantova. Regionalni tim dodatno čini LPO (BirdLife France) i BirdLife zastupništva u Jordanu, koji vode računa o ostalim delovima Mediterana – Severna Afrika i Bliski istok.

U ovom periodu, Društvo koordinira 27 projekata na tri strateška pravca: strateški pravac 1 – očuvanje biodiverziteta u priobalnim područjima, strateški pravac 2 – održivo upravljanje rečnim slivovima kroz integrirane pristupe za očuvanje ugroženog slatkovodnog biodiverziteta i strateški pravac 4 – očuvanje biljaka koje su kritično ugrožene ili imaju veoma ograničenu rasprostranjenost. Nedavno je zatvoren novi poziv za male grantove na Balkanu koji obuhvata

CRITICAL ECOSYSTEM
PARTNERSHIP FUND

strategiju 2, sa fokusom na područje sliva Nikšića u Crnoj Gori i strategiju 3 – Promovisati održavanje tradicionalnih praksi korišćenja zemljišta neophodnih za očuvanje mediteranske biološke raznolikosti u prioritarnim koridorima visoke kulturne i biološke raznolikosti. Ovo će biti prvi put da se unutar CEPF-a na Balkanu sprovodi strategija 3 što je novi izazov za Društvo i njegovog partnera.

DZPPS svojim radom na ovom programu čini važnu poveznicu među organizacijama civilnog sektora i pomaže građenju kapaciteta mladih generacija u regionu. Ova institucija je ključni akter u pružanju podrške jačanja saradnje civilnog sektora i vladinih institucija. Za kraj dovoljno je reći da za Društvo granice ne postoje kada je posredi borba za prirodu!

U potrazi za popovskom gaovicom (*Delminichthys gheldii*) u Dabarskom kraškom polju u BiH, u sklopu projekta „Očuvanje popovske gaovice, napredne polupećinske ribe Dinarskog krša“ koju vodi Hrvatsko društvo za biološka istraživanja.

Štitimo tresave i ljude na Pešteru

Tekst i fotografija: **Marko Šćiban**

U oktobru 2019. pokrenut je projekat „Zaštitimo močvare Peštera“ (Protect Pešter Wetlands!) koji je podržala fondacija Euronatur iz Nemačke. To je bio naš prvi veliki angažman na ovom značajnom području, a sve aktivnosti sprovedene su u saradnji sa Turističkom organizacijom Sjenice – staraocem zaštićenog područja „Peštersko polje“. Aktivnosti su trajale do kraja 2020. godine, a u smanjenom intenzitetu bićemo prisutni i u narednom periodu budući da smo ostvarili veliki broj kontakata i stekli prijatelje u lokalnim zajednicama.

Osnovni ciljevi projekta su podizanje svesti o vrednostima Pešterskog polja, uspostavljanje dijaloga među zainteresovanim stranama radi rešavanja problema neodržive eksploatacije treseta i drugih lokalnih ekoloških problema, kao i povećanje znanja o biodiverzitetu. Uz to, promovisali smo održivi razvoj ovog značajnog područja pomažući zainteresovanim stočarima doniranjem radnih pasa pulina i električnih pastirica. Pored toga što su ovakve aktivnosti podrška za očuvanje tradicionalnog pašarenja, doprinele su da se zblizimo sa delom lokalnog stanovništva i saznamo kakve sve probleme imaju. Staraocu rezervata pomogli smo u opremanju hranilišta za lešinare nadomak brda Trojan, sprečavali krivolov u okviru rezervata, delimično očistili jednu veliku divlju deponiju i postavili kutije za gnežđenje vetruški, sova i modrovrana. Uspešna saradnja uspostav-

ljena je i sa zaštićenim područjem „Gutavica“ koje se nalazi na samoj granici sa Crnom Gorom.

Tokom istraživanja imali smo mnogo sreće da pronađemo jednu novu gnezdaricu za Srbiju, malog barskog petlića (*Zapornia pusilla*), kao i jednu vrstu koju do sada nismo beležili u Srbiji – azijskog zlatnog vivka (*Pluvialis fulva*). Prikupljen je obiman fotografski materijal i preko 4.000 podataka o pticama ovog kraja. Odštampano je više od 200 promotivnih majica za decu i odrasle, kreiran poster o pozitivnim i negativnim praksama u stočarstvu i održavanju pašnjaka, urađena brošura o Sjeničko-pešterskoj visoravni, a snimljen je i jedan kratak, promotivni film o ovom području. Napravljena je i Fejsbuk grupa pod imenom „Priroda Sjeničko-pešterske visoravni“ koja već broji oko 400 članova, a u narednom periodu nastaviće da se bavi različitim edukativnim programima i izazovima zaštite prirode. Pojedini lokalni aktivisti iz Sjenice, Tutina i okolnih sela donirali smo fotoaparate kako bi u narednom periodu nastavili da prikupljaju podatke o biodiverzitetu, ali i o lokalnim problemima koji se tiču zaštite životne sredine. Nove akcije planiramo i za 2021. godinu, a saradnja sa lokalnim stanovništvom i rezervatom je prioritet, kao i sprečavanje dalje eksploatacije treseta na Pešterskom polju za koju se ispostavilo da je u potpunosti nezakonita.

EURONATUR

Mišar je na slobodi

tekst: **Milan Ružić i Zoran Rajčić**
Fotografije: **Zoran Rajčić**

U utorak, 24. novembra 2020. u zaštićenom području „Ovčarsko-kablarska klisura“ odigrao se nesvakidašnji događaj. Radnici firme Strabag koji su izvodili radove na magistralnom putu koji prolazi kroz Ovčar Banju primetili su veliku pticu iza zaštitne mreže. Nije poznato kako je mišar (*Buteo buteo*) dospao u prostor između stena i zaštitne mreže. Zabrinuti za pticu pozvali su Turističku organizaciju Čačka. Vrlo brzo na lice mesta došla su dva čuvara prirode i volonteri udruženja „Sove na oprezu“. O ovom slučaju obavešten je i Zavod za zaštitu prirode Srbije čiji je predstavnik rekao da oni ne mogu izaći na teren i pomoći ptici. Poučeni ranijim iskustvima da se na zbrinjavanje ptica od strane institucija u ovom delu Srbije čeka najmanje nekoliko dana, a nekad i više sedmica, ljubitelji prirode nisu oklevali i sami su prionuli na posao da oslobode jedinku strogo zaštićene vrste. Zajedničkim snagama mreža je otvorena, a ptica je bezbedno izletela na slobodu.

Povodom ovog događaja oglasio se i naš član Zoran Rajčić, koji je napisao: „Obavestili smo DZPPS i Zavod za zaštitu prirode Srbije, a oni nadležnu inspekciju. Procedura je ispoštovana ali, realno, akciju spavanja mogli su da sprovedu samo ljudi na terenu, jer se moralo delovati bez oklevanja. To treba da bude nauk za slične situacije i da se shvati značaj civilnog sektora koji mora dobiti status partnera sa državnim institucijama. A posebno naša krovna ornitološka organizacija, DZPPS. Nas, koji brinemo o pticama, nema mnogo, moramo se uzajamno poštovati i saradivati. Imali smo sreću da se tu saobraćaj odvijao naizmenično, jednom kolovoznom trakom i da su putari bili baš na tom mestu (najveća zahvalnost njima), jer su samo oni mogli i smeli da raspredu zaštitnu mrežu i da je posle toga vrate u prvobitno stanje, ne ugrožavajući bezbednost saobraćaja.“

AKCIJA U OKVIRU PROJEKTA „PTIČJE GNEZDO“ – NOVIH 45 KUĆICA ZA PTICE

Vesna Trtović, „Čačanski Glas“

Krajem oktobra prošle godine, pokraj Zapadne Morave okupila se lepa družina sa naizgled neobičnim zadatkom. Čačanski osnovci i njihovi nastavnici, zajedno sa članovima neformalne grupe „Mudre sove“, postavljali su na stabla kućice za ptice, baš u blizini parka „Mladost“. Ovo je prva aktivnost u okviru „Ptičjeg gnezda“, dela šireg projekta „Zeleni inkubator“ koji finansira Evropska unija.

Zoran Rajčić iz „Mudrih sova“ kaže da je cilj projekta da se organizacije civilnog društva osposobe i doprinesu reformama u Srbiji, u procesu pristupanja Evropskoj uniji. „Mudre sove“ su dobile zadatak da postavje 45 kutija za gnežđenje ptica, jer, kako ističe Rajčić, ugrožena su staništa mnogih divljih vrsta, pa i ptica.

U ovoj akciji učestvovali su učenici škola „Milica Pavlović“ i „Dr Dragiša Mišović“ i aktivisti čačanske Kancelarije za mlade. Na kutije su lepili nalepnice EU nosilaca projekta. Planirano je da se u budućnosti uključe sve osnovne škole sa teritorije grada i da se održe predavanja o značaju ptica. U svakoj osnovnoj školi postavljena je po jedna kutija za ptice. Osim školskih dvorišta i stabala pored Morave, kućicama su bogatiji i gradski parkovi.

Nataša Basarić i Slađana Paripović, nastavnice u OŠ „Dr Dragiša Mišović“, došle su sa dvadesetak učenika pe-

tog razreda. „Decu je lako motivisati da budu deo ovakvih događaja, jer vole prirodu i ptice. Svaka aktivnost u prirodi za njih je uživanje. I mi od njih naučimo nešto novo“, rekla je Basarićeva.

Mihailo Lučić, iako u akcijama ovog tipa „novajlija“, istražuje ptičji svet još od šeste godine. „Posebno volim lastavice, a jedno gnezdo imam na svojoj kući. Saznao sam puno o pticama, ali ima još mnogo toga da učim“, obećao je on. Dopunjava ga vršnjakinja Julijana Damljanović. „Mnogo mi se sve ovo sviđa, jer pomažemo pticama da imaju svoje sklonište.“

I Ognjen Nikolić odmalena voli ptice. Prvo ih je proučavao sam, a onda i sa drugim mladim istraživačima. „Druženje i akcije su mi olakšali dane karantina u vreme pandemije. Naučio sam mnogo o pticama, raspoznajem ih po pesmi, a posebno me interesuju ptice iz roda koka“, objašnjava Ognjen, koji je svojom ljubavlju „zarazio“ celu porodicu. Doveo ih je sve na akciju, braću Gavrila i Simona, roditelje Žanu i Nikolu, tetku Ivanu i sestru Evu...

Akcijašima je i vreme bilo naklonjeno. Sunčano nedeljno prepodne, posle maglovitog jutra, dečji glasovi i radna atmosfera, lepa oktobarska slika sa Morave.

Postanite i Vi član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije

Ako volite ptice i prirodu, ako Vam je stalo do njihove dobrobiti i zaštite, ako želite da naučite nešto više o pernatim komšijama sa kojima delite životni prostor, ako želite da provedete više vremena na svežem vazduhu istražujući i posmatrajući čudesni svet ptica, pridružite nam se i budite deo zajednice koja stvara novo, bolje sutra za prirodu i ljude.

Svaki član uplatom godišnje članarine dobija magazin o divljim pticama „Detlić“ i stručni ornitološki časopis „Ciconia“. Zainteresovani članovi mogu nam se pridružiti na terenskim aktivnostima otvorenog tipa, kao i na izletima koje organizujemo tokom cele godine.

Zainteresovani se mogu učlaniti direktno u našim kancelarijama u Novom Sadu (Partizanskih baza 6/43) i Beogradu (Makedonska 4), kao i putem sajta na adresi: www.pticesrbije.rs/kako-postati-clan/

Finskog orla ubila struja u Grdeličkoj klisuri

Tužan kraj ribara Olija

Tekst: **Milan Ružić, Slobodan Marković**
Foto: **Slobodan Marković**

Finski ornitolozi obavestili su u ponedjeljak, 16. novembra 2020. srpske kolege da je orao ribar (*Pandion haliaetus*), obeležen satelitskim odašiljačem, verovatno stradao kod sela Bočevica nadomak Leskovca. Finci su se zabrinuli kada su primetili da satelitski odašiljač tri dana šalje signal s jednog mesta, što je ukazivalo da se orao ne kreće i da je u nevolji.

Ornitolozi Društva obišli su poziciju koju su poslale finske kolege, na samoj međunarodnoj pruzi Koridora 10 Beograd-Skoplje-Solun, neposredno pored Južne Morave kod sela Bočevica. Na terenu su, nažalost, konstatovali da je ptica uginula, dok su položaj leša ispod dalekovoda i promene na telu jasno ukazivali da je ptica stradala od strujnog udara.

Nastradali orao ribar prvi put je bio u rukama stručnjaka za ptice kada su ga, kao jedinog mladunca u gnezdu, 26. jula 2010. obeležili metalnim prstenom u mestu Tervola, na severu Finske. Od izleganja do trenutka uginuća ovaj svetski putnik deset puta je išao do Afrike i nazad u Finsku i uspešno savladavao mnoge izazove i opasnosti. Jeseni 2020, ribar Oli seobu je započeo 13. septembra i tokom 59 dana preleteo je 4.613 km, od mesta Mustajärvi u Finskoj do Bočevice u Srbiji. Orao je leteo kroz devet zemalja: Finsku, Rusiju, Belorusiju, Ukrajinu, Rumuniju, Bugarsku, Grčku, Severnu Makedoniju i Srbiju. Najduže se zadržao u Ukrajini, gde je čak 20 dana lovio, odmarao se i pripremao za nastavak seobe.

Primećeno je neobično ponašanje orla koji je, umesto da leti na jug ka Turskoj i Bliskom istoku, iz južne Bugarske krenuo na zapad, a potom iz Đevđelije okrenuo ka severu i tako došao do Grdeličke klisure.

Koridori kojima se ptice kreću nisu bezbedni, milioni nebezbednih stubova za prenos električne energije svakodnevno vrebaju nove žrtve. Kako bi se sprečilo stradanje ptica na dalekovodima, Društvo je sa kolegama iz sedam država, uz finansijsku pomoć Evropske komisije, pokrenulo projekat „LIFE Danube Free Sky“.

Poslednji let surog orla

Tekst i foto: **Brano Rudić**

Problem ubijanja ptica grabljivica i danas je prisutan na ovim našim prostorima. Surog orla pogođenog vatrenim oružjem u rezervatu Uvac pokušao je da spase veterinar ali ptica nije izdržala, uginula je sutradan od posledica ranjavanja. Fascinirala me je mirnoća i staloženost ptice i svest da želimo da joj pomognemo, mogla je značajno da nas povredi moćnim kljunom i još moćnijim kandžama ali nije. Nije, ali zato nju jesu jedni od nas, nazovi ljudi, prekinuli su let orla, grabljivice savršenog leta i vida, dominantnog stvorenja kome samo možemo da zavidimo dok krstari u nebeskom plavetnilu. Možda se tu i krije odgovor na pitanje zašto su to uradili, razmislimo o tome...

POSLEDNJILET.RS

Kalman Moldvai, Milan Ružić

Bogato prirodno okruženje u kome danas u Srbiji živimo osnov je za razvoj društva i zajedničko blagostanje nas ljudi. Istovremeno svesni smo činjenica da mnoga bogatstva poput ruda, voda, zemljišta, vazduha i šuma nemilice trošimo i nepovratno gubimo. Nemudro korišćenje resursa nije zaobišlo ni živi svet koji je danas, više nego ikada, na udaru urbanizacije, razvoja saobraćaja i energetike, poljoprivrede, zagađenja i drugih vidova ugrožavanja.

Republika Srbija nalazi se u jednom od šest evropskih centara biološke raznovrsnosti. Na prostoru naše države koji zahvata manje od 1% Starog kontinenta gnezdi se i sezonski susreće čak 2/3 vrsta ptica koje nastanjuju Evropu. DZPPS već tri decenije prati pojave koje ugrožavaju faunu ptica u Srbiji. U septembru 2017. predstavljen je prvi „Izveštaj o nezakonitom ubijanju, trovanju, hvatanju, držanju i trgovini divljim pticama za period 2000-2017. godine“ koji je obradio 1.849 dokumentovanih slučajeva u kojima je stradalo 220.886 jedinki divljih ptica.

Stručne procene ukazuju da u Srbiji, od nezakonitog ubijanja, trovanja i hvatanja godišnje strada 120.000-170.000 jedinki divljih ptica, od kojih je najveći broj prepelica, grlica, pataka i gusaka.

U cilju obrazovanja i podizanja svesti javnosti o faktorima ugrožavanja divljih ptica u Srbiji, stručnjaci iz Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pored štampane publikacije „Poslednji let“ pripremili su i portal pod istim imenom. Ovaj portal detaljno prikazuje načine stradanja ptica, daje savete kako da ih prepoznate i poziva vas da ih prijavite.

Četiri glavna tipa ugrožavanja divljih ptica koji su prikazani su: 1) trovanje, 2) nezakonito ubijanje iz vatreneog i vazdušnog oružja, 3) hvatanje i zarobljavanje ptica i 4) elektrokcija i kolizija. Ovi problemi predstavljeni su kroz tekst, ilustracije, fotografije i mape. Na sajtu, kao i u publikaciji, date su statistike stradanja ptica, kao i preporuke za delovanje i suzbijanje problema.

Portal nudi mogućnost da brzo i jednostavno prijavite DZPPS-u sve slučajeve ugrožavanja divljih ptica kroz slanje informacija i snimaka u online formularu. Na ovaj način članovi našeg Tima za borbu protiv krivolova moći će da provere prijavu, u slučaju stradanja zakonom zaštićenih vrsta proslede informacije nadležnim ustanovama, i ako je to moguće, izvrše pregled terena.

Tokom prijavljivanja slučajeva bitno je navesti što tačniju lokaciju gde je slučaj otkriven, a to može biti adresa, dobar opis lokacije ili tačna geografska koordinata (GPS).

Poželjno je navesti način stradanja na koji se sumnja, kao i vrstu ptice ako je raspoznajete. Najbolje je svaki slučaj dokumentovati foto ili video snimkom.

Prijave mogu biti anonimne, iako savetujemo ostavljanje kontakt podataka zarad efikasnijeg delovanja i moguće potrebe za dodatnim informacijama.

NEPRISTOJNE PTICE I VODENI BIK

Voislav Vasić

Vероватno bi lektor ili urednik neke knjige o pticama za decu predložio da se standardni naziv *beloguz* za pticu roda *Oenanthe* zameni drugom, manje vulgarnom rečju. Na primer, *belostrajnjica*? Ali belostrajnjicu bi zaista bilo teško prihvatiti.

Imena ptica izdeva onaj kome je to potrebno. Jedan deo tih naziva je vrlo star, iz naroda je i nastao je pre nego što su učeni ljudi počeli da zapisuju kako se koja ptica zove. A narodni jezik je ponekad sočan. Pokušavalo se da se ime beloguz skрати za taj vulgarniji deo u – *belka*, pa je tako štampano i u nekim stručnim publikacijama. Belka je ipak napuštena kao suviše neodređena (ima mnogo beljih ptica) i sterilna.

Još su beznadežniji bili pokušaji izbegavanja onomatopejskog imena prdavac. I naučni naziv je onomatopejski: grčki naziv *κρέξ* Line je uzeo za polatinijen naziv vrste, a kasnije je Behštajn pod tim imenom izdvojio i prdavčev rod (danas: *Crex crex*). Možda je najbizarniji ipak neslavni pokušaj ozloglašenog Kontea Pjetra Arvedija d'Emileja koji je u Doroslovu 1998. kupio pola šora i osnovao lovno-krivolovno-turistički raj. Nije ga mogao nazvati „Prdavac“, a nije mu dobro zvučao ni „Kralj prepelica“, kao direktni prevod sa italijanskog (*Re di Quaglie*), pa je prdavac ispao „Kraljevska prepelica“!¹ Kako je ubrzo otkrivena velika afera krijumčarenja 40.226 pobijenih prepelica² u organizaciji istog Konte-Pjetra, a u jednoj uhvaćenoj krijumčarskoj pošiljci zaplenjene su čak 120.702 zamrznute ptice raznih vrsta³, lovdžijski resort „Kraljevska prepelica“ je 2004. tiho ugašen, a zaštićeni grof je izbegao robiju i nestao, *sve po 'ladu da ga ne poznadu*. Prdavac je ostao prdavac.

Zašto bi prdavac bio italijanskim prepelicama kralj? Ponekad se prdavac seli zajedno s prepelicama, pa ga u lovu na prepelice ker-ptičar digne pred pušku. A kako je krupniji

od prepelica, logično je da im bude kralj. Uostalom, njegov glas može da se čuje i kao resko *reks-reks*, a na latinskom *rex* i znači kralj. Lovci često imaju svoje nazive za neke ptice, pa tako šljuku livadarku (*Gallinago media*) zovu „duplon“. Kao, dvostruko je krupnija od barske šljuke zvane bekasina (*Gallinago gallinago*). A svakako da je imao uticaja i nemački lovački naziv *Doppelschneffe* (dupla šljuka).

Redovno čujem da ovaj ili onaj naziv određene vrste ptice nije dobar, da je pogrešan, ili dobar, ali bi mogao da se smisli još bolji. Nekad nam smetaju nazivi koji su drukčiji od onih na koje smo navikli ili koje smo prvi put čuli. Zapara nam uši kad neko pticu nazove različito od imena vrste koje je bilo u našoj prvoj knjizi o pticama. Ili kažemo da se u našem kraju ta vrsta zove isključivo tako-i-tako, a ne kako piše u *Pticama Srbije*.

Sve se u nama pobuni kad pročitamo ili čujemo da je *štigljic* zapravo češljugar. Šta je ili ko je uopšte ta *češljuga*? A šta li je tek i *der Stieglitz*? Jeste, nemačka je reč, ali na nemačkom ne znači ništa. Smatra se da su je još davni Germani usvojili iz slovenskih jezika (ukrajinski: *щиглик*; rusinski: *щиглик*; ruski: *щегол*; beloruski: *шчыгол*; češki i slovački: *stehlík*; poljski: *szczygieł*; rumunski: *sticletele*; bugarski: *щиглец*). Što znači da štiglic u srpskom jeziku i nije potpuna tuđica koju treba izbegavati. Možda je štiglic u upotrebi u srpskom jeziku još od srednjeg veka, kao i mnogi drugi germanizmi (*šnajder*, *šuster*, *šajbna* itd.⁴).

Nemački je mnogo, često, uzastopno i na različite načine, uticao na srpske nazive ptica. Šta mislite o morskim gnjurcima roda *Gavia*? Šta ima morsko u njima? Zimi dolaze i na mora, ali i neki nemorski gnjurci roda *Podiceps* sleću u ve-

likom broju na morsku vodu i zagnjurenj love ribu i morske plodove. Na nemačkom se vrste roda *Gavia* nazivaju *See-Taucher*. Prvi naši prevodioci i pisci o pticama 19. veka kao osnovnu literaturu koristili su onu na nemačkom, kao uostalom i veći deo Srednje Evrope. U složenici *See-Taucher*, *Taucher* znači gnjurac, a za reč *See* ne vidi se kog je roda. Jer, u nemačkom *der See* u muškom rodu znači jezero, a u ženskom *die See* – more! To malo relativizuje i naš naziv morski gnjurac, a veliko je i pitanje kako je naziv *Seetaucher* tumačen u drugim jezicima kontinentalne, bezmorske Srednje Evrope. U današnjim nazivima u srednjoevropskim jezicima samo se u srpskom pominje more.

Početak decembra 2020. stigla su osporavanja i kašičara (*Platalea leucorodia*) u korist ranije rasprostranjenog naziva *čaplja kašikara*. Kašičar međutim nije čaplja iz familije *Ardeidae*, pa je dobro što je izostavljena ta reč, pogotovo kao glavna u nazivu. Pošto već postoji jedna kašikara (*Spatula clypeata*) među patkama (*Anatidae*), izostavljanjem reči čaplja mogla bi nastajati zabuna. Spas je nađen tamo gde ga je i trebalo tražiti – na izvoru. Mnogi su se pre nas vekovima bavili nomenklaturom ptica. Jedan od njih je i izvesni Mojo Medić koji je u seriji članaka u *Letopisu Matice srpske* objavljivao rezultate svojih proučavanja narodnih imena ptica u Sremu krajem 19. veka. U Kupinovu na Obedskoj bari, tamo gde se stanovnici razumeju u ptice bolje nego drugde, zapisao je ime kašičar! Zašto bi to nekom smetalo? Uostalom, najranija figuralna predstava kašičara potiče s jedne bronzane fibule nađene baš tamo, kod Dobrinaca u Sremu.^{5,6}

Kašičar (desno) na bronzanoj fibuli iz Dobrinaca

Naravno da bi se za mnoge nazive ptica u svakom od jezika kao i u nauci (tzv. latinska nomenklatura) mogao naći bolji izraz. I svako od nas bi imao svoju ideju kako da se to uradi. Čujem da je bolje kormoran nego vranac, jer je vranac konj, da nije dobro kamenjarka jer je to zmija. A nedavno sam naišao na protestovanje protiv vodenog bika, jer je bik naziv za govedo, a ne za pticu. Da bismo ipak mogli da se sporazumevamo, da bismo bili sigurni da uvek mislimo na istu vrstu, neophodan je dogovor, konvencija o pravilima za standardne nazive. Baš onako kako to za naučne nazive radi Međunarodna komisija za zoološku nomenklaturu (*The International Commission on Zoological Nomenclature* ili *ICZN*). Pritom treba imati u vidu da živ jezik izmiče pravilima, da reči često imaju mnoga značenja i da to nisu uvek ona koja nam prva padnu na pamet. Jezik je riznica znanja naroda koji govori tim jezikom. U njoj se dugo čuva bogatstvo sakupljano vekovima. Uzeću za primer vodenog bika *Botaurus stellaris*. Nema stvarne bojazni da će ga neko

pomešati s muškim govedom. Alternativno ime *bukavac* je u narodu lokalno rasprostranjen naziv i za buljinu (*Bubobubo*), kao i za neke druge takođe noćne ptice, pa je zato voden bik bolji izbor.

Postoji drevno slovensko verovanje o vodenom demonu u obliku bika. Čuje se ponekad noću kako uporno riče i buče, za šta se potvrda nalazi u dalekometnom glasu ptice *Botaurus stellaris*. Ta se ptica retko viđa, a još ređe se može posmatrati kako pušta svoj moćni glas, pa narod to bukanje i ne povezuje s nekom pticom već ga pripisuje nevidljivom biću u obliku bika koji izlazi noću iz vode. Vodeni bik je čuvar tabua vode i kažnjava smrću one koji prekrše zabranu i oskrnave vodu, bilo da su ljudi ili životinje. To ima ekološko-higijensko-epidemiološki smisla, budući da su ljudi oduvek zavisili od čiste vode i naseljavali se u njenoj blizini.

Legendu o vodenom biku mnogi su opisivali, a u novije vreme objavljena je studija o vlasinskom mitu⁷. Vodeni bik Alamunja čuvao je Vlasinsko blato, čuveno jezero zaraslo u planinsku tresavu. Bilo je to poslednje gnezdište ždralo-va u Srbiji. Kada je izgradnjom brane odmah posle Drugog svetskog rata tresava potopljena za potrebe tri mini-hidroelektrane, uništen je ne samo dotad najznačajniji močvarni predeo u Srbiji nego je i voden bik prestao da se pojavljuje, kao i ptica s tim imenom, kojoj je uništeno stanište. Dotad je bukavo demonsko biće noću ubijalo ne samo stoku koja bi suviše zašla u *šamak*⁸ nego i ljude, uključujući i čitav jedan eskadron bugarske konjice.

Iako se vlasinski vodeni bik više ne oglašava, legenda o njemu još je živa u vlasinskim selima, a prenela se i među goste i pecaroše iz Surdulice i Vlasotinca. Svi znaju da je neko zlo ostalo i u veštačkom jezeru i nastavilo da uzima najmanje po jedan ljudski život svake godine, kao kad je *blato bilo živo*. Naročito posle zemljotresa 2010, jezerskom demonu se 4. jula prinosi žrtva u krvi, *kurban*, ne bi li se umilostivilo. Krv žrtvovane životinje mora da otekne u jezero, a glava se optereti kamenjem i baci u vodu, kao zamena za ljudske živote. Inicijativa za obnavljanje kurbana potekla je od ribolovačkog udruženja iz Surdulice.

Što se mene tiče, ne bih imao ništa protiv da svako ramarsko mesto, kao i ostali predeli vodenih staništa u Srbiji, i svako područje od međunarodne važnosti za ptice (*IBA*) ima bar po jednog svog efikasnog zaštitnika, pa makar to bio i vodeni bik Alamunja.

¹ Konjkušić, D. i Skrozza T. 2002: Slučaj „Balkanske ptice“. *Vreme* 583, 7. mart 2002.

² Klaić, P. 2002: Afera „Balkanske ptice“: Prirodne retkosti za šaku maraka. Novi Sad: *Dnevnik online*: Lov i ribolov, 21. mart 2002.

³ B92 2007: Ima li optužnice za aferu 'Ptice'. B92: Info: Vesti: Organizovani kriminal, 9. april 2007. 14:29, FoNet.

⁴ Radojčić, N. 1962: Zakon o rudnicima Despota Stefana Lazarevića. Beograd: SANU.

⁵ Vasić, V. i Vasić, R. 2000: Preistorijske ptice iz Dobrinaca u Sremu. Novi Sad: *Dnevnik* 1004: 1, Kultura, nauka, umetnost, 12. januar 2000.

⁶ Vasić, V. i Vasić, R. 2004: Identifikacija ptičjih predstava u praistoriji. Beograd: Arheološki institut: *Starinar* 53–54: 181–193.

⁷ Đorđević Belić, S. 2013: Vlasinski vodeni bik. U: Mirjana Detelić i Lidija Delić (ur.): *Aquatica*. Beograd: Balkanološki institut SANU, str. 103–130.

⁸ Košanin, N. 1910: Vlasina: Biljno-geografska studija. Beograd: Glas SKA 81: 86–186.

KAKO JE GAVRAN JAL STVORIO SVET

Legende naroda Haida Gwai

Mr Miloš B. Prljinić, Vankuver – Kanada

U svim narodima širom kugle zemaljske, od pamtiveka do danas, o ptici gavrani postoje razni mitovi i legende. Stari bogovi i kraljevi koristili su njegovu mudrost i inteligenciju. Prva mitologija o gavrani pojavila se u Starom zavetu u Knjizi postanja u XV veku pre nove ere. Naime, odeljci Biblijski potop i Nojeva barka su prvi pisani dokument u kojem se pominje ova ptica. Gavrani je bio deo posade Nojeve barke. Kada je Noje posle potopa poslao gavrana da potraži kopno, on se nije vratio i zbog toga, prema legendi, Bog ga je surovo kaznio i njegovo perje pretvorio u crnu boju. Međutim, na istom mestu može se naći da je gavrani kao grešnik proteran sa Nojeve barke. Noje je strogo zabranio vođenje ljubavi za vreme potopa, a nestašni gavrani to nije ispoštovao i tako je zbog ljubavne avanture prognan.

Gavrani je bio i najbliži saradnik boginje Atine, ali kao saradnik i savetodavac bio je preterano brbljiv te ga je boginja zamenila sovom. U nordijskoj mitologiji bog Odin imao je dva gavrana, Hugin (Misao) i Munin (Pamćenje), koji su leteli širom sveta, krajem dana su se vraćali i obavestavali boga šta su sve videli. Tako je gavrani postao prvi obavestajac u ptičjem svetu. I nordijske boginje rata često su dobijale lik gavrana u toku bitke. Drugi mitovi govore: kako je kralj Artur postao gavrani; bog Apolon je gavrana smatrao svetom pticom; kod Indusa gavrani prate boginju Kali i da je poluostrvo Kamčatku stvorilo jedno božanstvo, odnosno gavrani zvani Kuth. To je samo mali deo mitoloških priča o gavrani, koje su i koje će se vekovima stvarati širom sveta. I sada za stanovništvo države Butan, na obroncima Himalaja, gavrani je nacionalna ili sveta ptica ove planinske zemlje.

Gavrani - Ilustracija u stilu tradicionalne umetnosti plemena Haida - Bil Rid

U kanadskoj provinciji Britanska Kolumbija i na jednom delu Aljaske živi starosedelački narod ili pleme Haida. Prema mitu, tvorac ovog naroda i sveta je gavrani po imenu **Jal**.

Legenda kaže da je gavrani **Jal** prvo stvorio svet, mitsku zemlju i narod Haida Gwai (prvi ljudi), a potom zvezde, mesec i sunce. Vreme kada su nastali mitska zemlja i narod teško je pouzdano odrediti, ali zemlja starosedelaca Kanade i danas postoji. Naime, u Pacifiku, tik uz obalu provincije Britanska Kolumbija prostire se jedan ogroman arhipelag, koga su zbog razuđenosti i raznovrsnosti biljnog i životinjskog sveta nazvali Galapagosom severa. Ovaj arhipelag, po sadašnjem nazivu Ostrva kraljice Šarlote, kolevka je mitske zemlje i naroda Haida.

O mitu da je gavrani stvorio svet u Kanadi postoji interesantna i bogata literatura. Za divno čudo, o ovom mitu u novinama na srpskom jeziku u ovom delu Kanade pisao je i Milovan Šavija. Veliki pustolov i neumorni putnik obišao je svetu zemlju Haida i prikazao mit izuzetne sadržine.

A sada da vidimo kako je nastao mit o gavrani **Jal** koji je stvorio svet. U davna, davna vremena, prema legendi, bejaše samo jedan gavrani po imenu **Jal** i beskrajno more prekriveno gustom maglom. Tako je gavrani bio primoran da leti dugo, dugo, i čitavu večnost, i da potraži kopno gde bi sleteo. Legenda dalje kaže da je gavrani **Jal** bio umoran od dugog i napornog leta. Spas je na kraju došao kad je ugledao totemski stub kako štrči iznad

mora. Umoran gavrani sleteo je na stub i nakon dugog odmora bojažljivo je zaronio u more da otkrije šta se nalazi na drugom kraju stuba. Uplašen i radoznao gavrani tamo je zatekao jednog starca koji je ličio na galeba. Slatkorečivi i mudri gavrani sprijateljio se sa starcem koji mu je na rastanku dao dva kamena, jedan crni, a drugi šareni, i preporuku koji kamen, kada ponovo odleti na nebo, treba prvo da baci u more. Prvo je trebalo da baci crni kamen, od koga će nastati svet, a zatim šareni, od koga će nastati sveta zemlja Haida Gwaii. Legenda kaže da je uzbuđen gavrani napravio kobnu grešku, pa je prvo bacio šareni kamen od koga je nastao svet, a potom crni, od koga je nastala sveta zemlja.

Gavrani **Jal** bio je ispunjen srećom kad je ugledao zemlju koja se ukazala ispod njega, ali nju je, na njegovu veliku žalost, obavijao mrak i nije mogao u potpunosti da je razazna. To ga je onespokojilo. Mudri gavrani setio se da je nekad davno čuo o nebeskim ljudima koji su posedovali svu svetlost sveta, pa je krenuo na dugi put da dobije svetlost od nebeskog poglavice. Ali ovaj, do nebeskog poglavice nije se moglo doći. Mudri i lukavi gavrani **Jal** rešio je i ovaj problem. Jednog dana zatekao je poglavičinu kćer na potoku i mit od tog trenutka poprima neobičan zaplet. Gavrani se pretvorio u iglicu četinara koja je potom pala u potok. Poglavičina kćer zahvati šoljom vodu iz potoka sa ovom iglicom. Zatrudni i rodi dete gavrana. Dečak je bio veoma radoznao i jednog dana pronašao je svetlost za kojom je toliko tragao. Ista je bila pohranjena u loptama koje je ljubomorno čuvao njegov deda, poglavica neba. Na unukovo navaljivanje i uporno traženje, deda, kao i svaki drugi deda, jednog dana dao je unuku loptu. Unuk je započeo igru sa loptom, ali to nije trajalo dugo. Unuk se pretvorio u pticu gavrana i sa loptom kroz dimnjak izleteo u nebo. Sada je gavrani pun uzbuđenja leteo sve dalje i dalje i na kraju je, zbog tereta i umora, loptu podelio u tri dela. Od najmanjeg dela su nastale zvezde, od srednjeg Mesec, a najveći deo dao je orlu koji je mogao da leti više od njega i da ga odnese na još veću visinu. Od te lopte nastalo je Sunce. Tek onda su pred gavranim očima osvanuli prizori lepote mitske zemlje Haida.

Skulptura „Gavrani i prvi ljudi“ - Bil Rid

Nakon stvaranja svete zemlje Haida, Meseca, Sunca i zvezda, tvorac svega ovoga, gavrani **Jal** bio je ispunjen srećom. Tako se jednog sunčanog i prelepog dana šetao peščanom obalom, na mestu zvanom Rose spit, na ostrvu Graham, mitske zemlje Haida, i dok je uživao u blagodetima prirode koju je sam stvorio čuo je krike. Radoznao po prirodni gavrani je po svaku cenu hteo da otkrije odakle oni dolaze. Nakon duže potrage uočio je jedan beličasti blesak u pesku. Tamo je pronašao poluzakopanu ogromnu školjku. Na jednom delu, gde je školjka bila delimično otvorena, gavrani **Jal** primetio je sićušna, uplašena i za njega dotad neviđena draga stvorenja. Mudri i slatkorečivi **Jal**, opet kako legenda kaže, veoma je brzo uspostavio prijateljski odnos sa sićušnim stvorenjima i svojim snažnim kandžama i jakim kljunom otvorio je ogromnu školjku iz koje su izašla do tada okovana sićušna stvorenja. Po mitu o gavrani **Jalu** to su bili prvi ljudi mitske zemlje Haida i celog sveta.

Ovu mitsku priču ovekevečio je uvaženi kanadski vajar i slikar Bil Rid u skulpturi „Gavrani i prvi ljudi“, koja je stalno izložena u Antropološkom mu-

zeju u Vankuveru. Autor je mitologiju o postanku sveta i o njegovom tvorcu, gavrani **Jalu**, udahnuo u vrhunsko remek-delo neizmerne vrednosti i lepote. Vilijam Ronald (Bil) Rid rođen je u Viktoriji 1920, a umro je 1998. godine. Interesantno je napomenuti da je njegov otac bio škotsko-nemačkog porekla, a majka Sofi Rid Gletson iz mitskog plemena Haida. Da bi sve bilo u duhu mitologije, autor je za izradu skulpture „Gavrani i prvi ljudi“ koristio specijalno presovanu drvenu masu žutog čempresa *Cupressus nootkatensis*, koji od nastanka sveta raste na prostorima mitske zemlje. Ovu impozantnu skulpturu, visine preko 2 metara, autor je radio pune dve godine i posvetio ju je majci Sofi.

Dragi čitaoci, ako vas put nanesu u lep grad Vankuver, pored ostalih znamenitosti, obavezno posetite i Antropološki muzej. To je vodeći muzej indijanske kulture na severozapadnoj pacifičkoj obali. Bogatstvo vrednih eksponata koje su indijanska plemena upotrebljavala kroz vekove i monumentalna skulptura Bila Rida kod svakog posetioca ostavljaju izuzetan utisak koji se dugo pamti.

PREDSTAVE PAUNA NA RIMSKOM NOVCU

Mateja Stevanović

Iletimičan pregled neke zbirke rimskog novca nateraće svakoga da shvati koliko različitih predstava se može naći na njihovim reversima („pismo“ novčića, dok je na aversu – „glavi“ najčešće lik vladara). Pored velikog broja mitskih bića, građevina, predmeta razne namene, nailazimo i na ogroman broj životinjskih motiva koji se javljaju na novcu. Oni nisu, kao i sve što je na novcu prikazano, deo predstave da bi zabavili ili ulepšali jednu stranu novčića, već su pre sredstvo političke propagande – pomoću njih vladar šalje neku poruku o svojoj moći svim podanicima koji taj novac koriste. Životinje se tako prikazuju od onih svakodnevnih (goveče) do najegzotičnijih i predstavljaju bilo neku alegoriju (božanstvo), simbol su neke provincije (krokodil predstavlja Egipat) ili pokazuju neku neobičnu životinju koju su Rimljani imali priliku da vide u Koloseumu, te taj utisak prenose i na ostale delove carstva. Među njima jako je interesantna predstava pauna.

Paun u rimskoj državi

Paun je ptica iz porodice fazana (*Phasianinae*) koju su iz njene indijske prapostojbine, preko Male Azije, preneli u Evropu još u antičko doba. U Rim je dospela iz Grčke, gde je bila izuzetno poštovana kao sveta životinja boginje Here, zaštitnice žena. Kao takav, paun je zadržao simboliku i postao sveta ži-

votinja rimskog pandana boginje Here, boginje Junone. Vremenom, zbog kružnih ornamenata na repu koji se povezuju sa zvezdanim nebom postaje i simbol besmrtnosti.

Novac sa prikazom pauna na reversu kovan je u periodu od I do kraja III veka n.e., na svim vrednostima novca, od najmanje (bronzani) do najvrednije (zlatni). Samo prikazivanje na zlatnom novcu ukazuje na veliki značaj motiva, a raspon vrednosti novca na kom je kovan omogućavao je da svi slojevi društva, podjednako bogati kao i siromašni, mogu da vide ovu predstavu i poruku koju nosi.

Najvećim delom kovan je od strane ženskih članova carske porodice ili su ga za njih izdavali njihovi rođaci, muževi ili sinovi – vladari. Taj veliki udeo žena koje izdaju serije ovog novca je posledica značenja samog pauna kao pratioca Junone, zaštitnice žena i celokupne rimske države. On se prikazuje na novcu u pratnji boginje ili pak same vladarke, koja se tako identifikuje sa vrhovnom boginjom. Tu je zanimljivo primetiti da se paralelno sa ovom identifikacijom u drugim serijama novca dešava i poistovećivanje cara sa vrhovnim bogom Jupiterom (suprug boginje Junone) kroz predstavu orla.

Ali, paun u kontekstu predstava na reversu novca može imati i značenje

besmrtnosti kada u letu na svojim leđima nosi samu vladarku. On je sredstvo pomoću kojeg se carica uzdiže na nebesa i postaje božanstvo, kao što vladar na krilima orla odlazi na nebo.

Zanimljivo je da je za kovanjem novca sa predstavom pauna posegnuo i car Klaudije II Gotski (268–270). On je ovu pticu, prikazanu u kontekstu svete životinje Junone, okružio natpisom koji ovu boginju priziva kao zaštitnicu rimskih vojnika i vojnih logora, odnosno bez ikakve konotacije sa ženama i caricom. To je razumljivo, s obzirom na to da se ovo odvija u trenutku sudbonosnih unutrašnjih sukoba kako po vladara, tako i po samo carstvo, te se car uzda u boginju koja štiti rimsku državu.

Jako je značajan vremenski raspor od kovanja ovog novca. On je gotovo kontinuiran više od dva veka i ne prestaje smenama i dolaskom novih dinastija. Za razliku od drugih motiva koji se prikazuju, nove dinastije ne samo da ne prestaju da prikazuju pauna, kako je to bio običaj, već zadržavaju i iste predstave i natpise oko njih. To svakako ukazuje na ogroman značaj ovog motiva koji je nadilazio čak i velike političke razlike. Štaviše i vladari u godini Pet careva (193) uspostavljaju serije sa prikazom pauna koje kuju neprestano tokom svoje kratke vladavine od par meseci.

Ovo numizmatičko istraživanje pružilo nam je veće saznanje o značaju motiva pauna, kao i same životinje u rimskom svetu, ali i malu sliku o položaju vladarki i njihovom značaju u društvu, kako tokom, tako i nakon njihovog života.

1. Novčić Faustine I, 139. godina, predstava samog pauna na reversu; 2. Denar Julije Mamee, 222.g., na reversu paun sa Junonom; 3. Denar Julije Meze, 227. godina, na reversu vladarka leti na paunu ka nebu

ISIDORA DORA KARAČON FERNBAH

Somborka – zaštitnica prirode i prva žena ornitolog

Tekst: Milan Stepanović (www.ravnoplov.rs)
Fotodokumentacija: Boris Mašić, Milan Stepanović

Isidora Dora Karačon je rođena u Somboru 1878. godine, u staroj somborskoj mađarskoj porodici. Godine 1895. udala se za Karla Fernbaha iz Apatina, koji će kasnije postati veliki župan Bačko-bodroške županije, čije se administrativno središte nalazilo u Somboru.

Dora Karačon Fernbah bila je posvećena zaštiti prirode i ptica, posebno nakon što je njen suprug, tokom 1906/7. godine, sagradio velik i raskošan kaštel na svom imanju „Baba pusta“, na pustari Šara (danas selo Aleksa Šantić), severoistočno od Sombora. Bila je idejni tvorac i realizator sadnje prvog engleskog parka na prostoru šire okoline grada, na imanju pored kaštela čija je bila gospodarica.

Park se prostirao na deset hektara, a Dora Fernbah ga je pretvorila u utočište za ptice, u kome je sama dizajnirala brojna veštačka gnezda i zidove sa otvorima za ptice, hranilice i posude (kadice) za kupanje ptica. Na svom imanju ptičjim potrebama prilagodila je i posebno orezane grmove, a posadila je i četinare za zimsko sklonište. Obezbedila je i uslove za stalno nastanjivanje nekih ptičjih vrsta poput sova i detlića. Prva je žena na svetu koja je ptice markirala prstenovima. O svojim vrednim zapažanjima vezanim za život i migracije ptičjeg sveta redovno je izveštavala Ornitološko društvo u Budimpešti. O zaštiti ptica na svom imanju 1912. je objavila i zapažen rad na mađarskom i nemačkom jeziku u časopisu Kraljevskog ornitološkog društva „Aquila“.

Dora Fernbah je preminula 1934. u Apatinu, gde je i sahranjena.

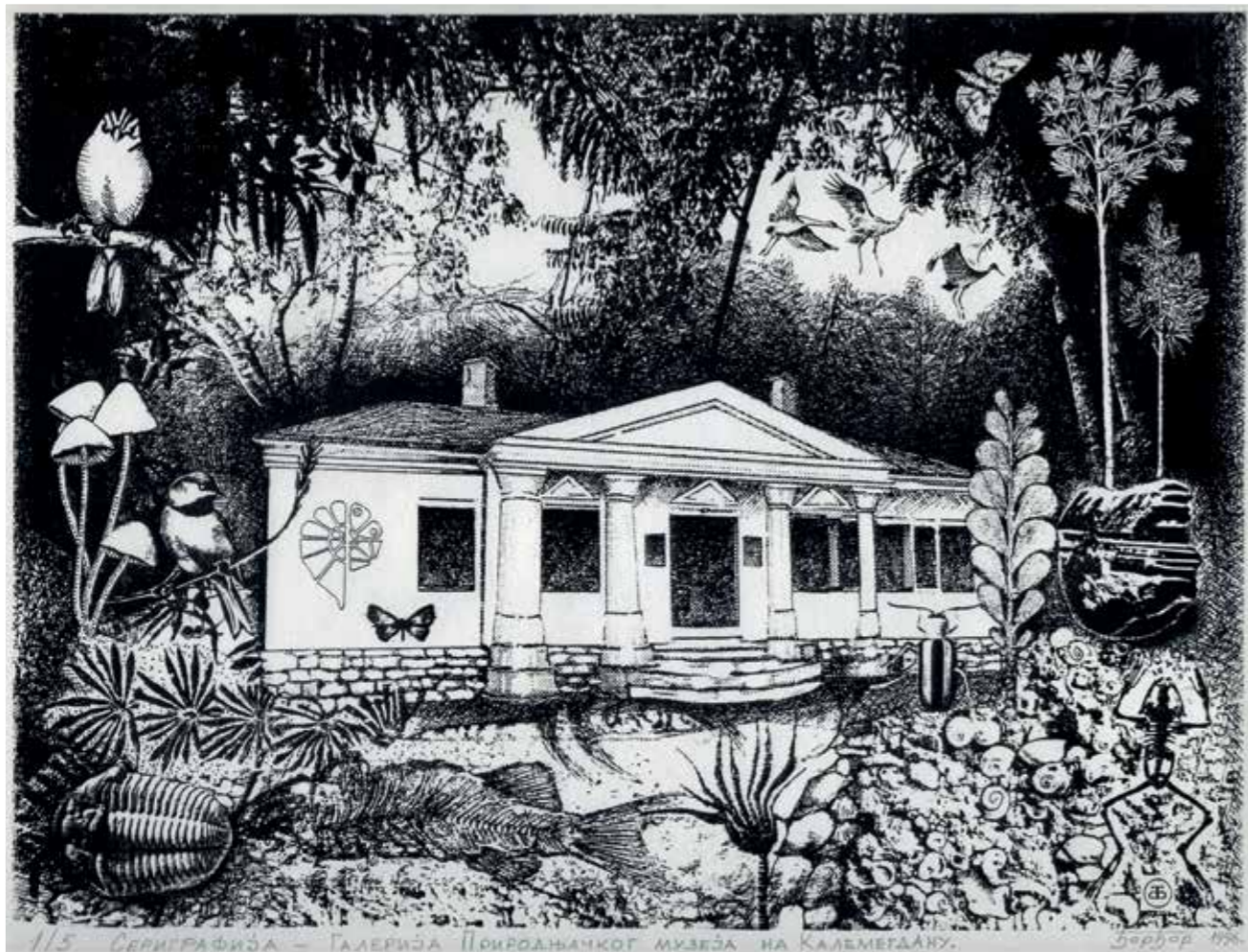
Izvori:

- Csörgy, Titus: *Apatini Fernbach Károlyné 1878-1934*, Aquila, t. XXXVIII-XLI, 1931-1934, Budapest, 1934.
- www.ravnoplov.rs

STOLEĆE I FRTALJ JESTASTVENIČKOG MUZEJA

Voislav Vasić

Đorđe Đorđević: Galerija Prirodnjačkog muzeja na Kalemegdanu, serigrafija 1996.

Pre 125. godina, 19. decembra 1895, ministar prosvete i crkvenih poslova u vladi Stojana Novakovića, gospodin Ljubomir Kovačević (1848–1918) doneo je akt o „zasnivanju“ Muzeja srpske zemlje, potonjeg Prirodnjačkog muzeja. Taj ministar bio je jedan od najuglednijih istoričara, akademik i profesor na Velikoj školi (tadašnjem Univerzitetu). Poređenje s današnjim ministrima prosvete, nauke i kulture bilo bi zlobno.

A još mnogo pre tog zvaničnog osnivanja Muzeja kao nezavisne institucije, Josif Pančić je na Velikoj školi formirao „Jestastvenički muzej“, zapravo Jestastvenički (prirodnjački) kabinet. Mineraloške, paleontološke, zoološke i manji deo botaničke zbirke tog kabineta preseljene su u novoosnovani Muzej srpske zemlje ubrzo po osnivanju. Zato su mnogi primerci u današnjim zbirkama Prirodnjačkog muzeja *muzealizovani* mnogo pre osnivanja samog Muzeja. Eto tako je bilo pre vek i četvrt i to je već dovoljan razlog koliko za

slavlje povodom impozantne godišnjice, toliko i za duboko ali ne uvek veselo razmišljanje.

Beogradski Prirodnjački muzej je tokom decembra pandemijske 2020. najavljivao i počeo da manifestaciono obeležava svoju stodvadesetpetogodišnjicu što će se produžiti i na celu 2021. Pomalo iznenađeni i kao probuđeni, mediji su reagovali učestalo poklanjajući pažnju, prostor i vreme izjavama predstavnika Prirodnjačkog muzeja, pre svih direktora dr Milana Paunovića i drugog čoveka Muzeja, zamenika direktora i načelnika Biološkog sektora dr Borisa Ivančevića. Našao se i sponzor da se isprsi, tako da je Beograd osvanuo pod bilbordima sa vrhunskim fotografijama prirode poznatih majstora (ABC) Geze Farkaša, Violete Milutinović, Milana Paunovića, Saše Preradovića i Milana Živkovića.

Pažnje je vredno svako obeležavanje godišnjice, kao sećanje na početak. Bez sopstvenog pamćenja o sebi ne

moгу biti sagledani kontinuiteti i dometi muzeja. A ako nema kontinuiteta onda neće biti uspeha ni u jednom od temeljnih zadataka kustosa i konzervatora – u opiranju prolaznosti odnosno u otporu prirodnim procesima destrukcije i dekompozicije predmeta uzetih iz prirode upravo da bi im se produžilo trajanje.

Za razliku od većine drugih muzeja koji se bave od čoveka stvorenim delima i dokumentima, prirodnjački muzeji su nekropole nekad živih organizama. Prividno paradoksalno, da bi jedna ptica, na primer, trajala bar 125 godina, mora prethodno biti mrtva. Mnogim bićima u prirodnjačkim zbirkama s predumišljajem je prekinut život da bi im se ponudila naučna večnost. Etički vrlo škakljiva situacija s kojom kustosi Prirodnjačkog muzeja moraju da izlaze na kraj. Već za ovih 125 godina trajanja u Prirodnjačkom muzeju nakupio se veliki broj primeraka koji svedoče o uznemirujućoj istini: da prepariranih primeraka mnogih vrsta biljaka, gljiva i životinja ima u zbirkama, a da više nema nijedne preživle jedinke u Srbiji! Da nije prirodnjačkih zbirki, ne bismo ni znali šta smo sve izgubili. Eto ideje za jednu uznemirujuću izložbu Prirodnjačkog muzeja!

Prirodnjački muzej je svečano obeležavao više svojih jubilarnih godišnjica: 70, 75, 100, 120, pa i ovu svoju 125. Nisu slavljene 25. ni 50. godišnjica krajem 1920. i 1945. jer tada je (Prirodnjački) Muzej srpske zemlje vidao svoje nezalečene ratne rane, pa nikom i nije bilo do slavlja. Kako su se kasnije smenjivali direktori Prirodnjačkog muzeja, tako je svaki, ili skoro svaki želeo da priredi svoju proslavu. Ne mislim da je to (bilo) loše, naprotiv. Time su oni potvrđivali ne samo da su uvereni u važnost kontinuiteta koji su im povereni nego su pokazali i hrabrost i odlučnost da stanu pod reflektore javnosti i brane svoju misiju i odgovornost. A lako je biti hrabar kad se leđima oslanja na tako jak Muzej. Jedan se čak bio toliko zaneo da je 1995, povodom stogodišnjice muzeja, usred bolnih sužavanja svesti u vreme mračnih sankcija i blistavog turbofolka, priredio otmeni Prirodnjački bal u tada elitnom *Inter-Kontinentalu*!

A ti kontinuiteti Prirodnjačkog muzeja, jaki su, teški i obavezujući. Na početku stoji Pančić, čija senka ne prestaje da svetli i razgoni mrak. Kustosi i čelnici Prirodnjačkog muzeja moraju stalno da potvrđuju svoju svesnost da su u Pančićevim cipelama, onako kako su to na jednoj zapaženoj izložbi simbolično i prikazali (Putovanje: Josif Pančić 1814–1888. Autori izložbe: Olga Vasić i Marjan Niketić. Beograd 2014). To Prirodnjački muzej čini velikim i ponositim.

Na svoju stodvadesetpetogodišnjicu, Prirodnjački muzej, ako se poredi sa ostalim našim nacionalnim muzejima, ima najmanje dve šampionske titule. Prvo, to je nacionalni muzej s najdužim, neprekinutim institucionalnim trajanjem u Srbiji, dakle najdugovečniji je. Nije nikog i ništa nasledio sem svog kontinuiteta. A drugo, prema broju jediničnih muzejskih predmeta, odnosno primeraka, njegove su zbirke najveće. Naravno, muzeji se među sobom ne takmiče, ne osvajaju se pehari i medalje, ali i država i javnost ovakvom Prirodnjačkom muzeju duguje mnogo više: pažnju, čak i zahvalnost za čuvanje vekovnog nasleđa. I veliko poštovanje.

„Putovanje: Josif Pančić 1814–1888“, plakat izložbe Prirodnjačkog muzeja, Beograd 2014.

Pančićevim stopama, prvi domaći akademski zoolozi počeli su svoja naučna istraživanja ptica baš u Prirodnjačkom muzeju. Prvu publikaciju Muzeja srpske zemlje, kao posebno izdanje, objavio je već 1903. prvi direktor Muzeja Pera Pavlović. Naslov je: „Puzgavac (*Trichodroma muraria* L.)“. Bio je to prvi naučni rad o pticama u Kraljevini Srbiji objavljen u stručnoj publikaciji. Već sledeće godine Dušan Stojčićević objavljuje posebno muzejsko izdanje pod naslovom „Spisak ptica u Muzeju Srpske Zemlje“, a 1905. i „Dodatak spisku ptica u Muzeju Srpske Zemlje“. Zatim, 1907. izrađuje „Spisak ptica iz Stare Srbije i Mačedonije“, kao još jednu u nizu muzejskih publikacija. Iz Muzeja stižu i dalje ornitološki radovi, a ptice su u fokusu obojice zoologa. Pavlović 1910. štampa „Ornitološke beleške iz Muzeja Srpske Zemlje“, a Stojčićević 1932. izveštava o „Prinovljenim pticama“. Isti autor 1938. sastavlja „Naučna imena srpsko-hrvatskih ptica“. I tako, sve do danas, Prirodnjački muzej održava nacionalnu i regionalnu ornitologiju. Ne samo to, izdvajanjem Instituta za ekologiju i biogeografiju SAN iz Muzeja, muzejski ornitolozi daju inicijalni doprinos kasnijem osnivanju Instituta za biološka istraživanja („Siniša Stanković“) u kome se takođe razvijala posleratna ornitologija. Konačno, 1. juna 1993. beogradski Prirodnjački muzej osniva, kao svoju organizacionu jedinicu, nacionalni Centar za markiranje životinja, koji od 1997. postaje član Evropske unije za prstenovanje ptica (EURING).

Ipak, jedna druga senka, teška i tamna, lebdi nad Prirodnjačkim muzejom od njegovog početka do danas. I to već 125 godina! Prirodnjačkom muzeju u Beogradu nikad, ama nikad nije bila sazidana muzejska zgrada. Ni dovoljno prostrana, ni projektovana za muzeološke uslove i tehnološke

potrebe jednog muzeja! I dalje je Muzej *privremeno* smešten u dvema starim kućama negdašnje Zdelarove škole, a zatim Prve ženske gimnazije, kad je ta gimnazija preseljena u novoizgrađenu namensku zgradu pod Tašmajdanom (današnja Peta). Muzej je bez sala za stalne postavke, a džepne izložbe se salonski postavljaju u Galeriji na Kalemegdanu u istorijskom (turskom, prva polovina 19. veka) tvrđavskom zdanju poznatom kao *Karaula sa nužnicima*. Manje valjda nije moglo da se nađe.

Menjale su se za ovih 125 godina dinastije, režimi, vlade, ministri. Smenjivali su se i upravnici/direktori Muzeja. Neki su bili jači, drugi slabiji, ali svaki od njih je kukao za zgradu, molio, apelovao, zahtevao ili pretio. Bilo je onih koji su imali ime i ugled, pa su ih režimi trpeli, a i takvih koje su političari postavljali po svom ukusu, ili su bili nužno zlo. Svejedno, nijedan se do sad nije izborio za zgradu. Dobro je sad postaviti pitanje kome treba zgrada za nacionalni Prirodnački muzej? Da li direktorima, kustosima, konzervatorima, vodičima, preparatorima, čuvarima, računovodstvu, čistačicama? Kome? Punjenim pticama? Je li smeštaj Muzeja njihova briga i potreba?

Ili je Prirodnački muzej potreban Srbiji i njenim građanima? Jesu li oni jedina nacija na svetu bez takvih potreba? Tako bar izgleda. Ponosni su Srbi na raznovrsnost i bogatstvo svoje prirode, hvale se biodiverzitetom i geo-nasleđem. A gde to mogu da pokažu i da uče o tome? Nigde. Pogledajte Budimpeštu, Bukurešt, Sofiju, Skoplje, Sarajevo, da ne ređam dalje. Samo u Beogradu: nula! Zar smo toliko gori od svih? I to danas kad se u celom svetu grade silni muzeji.

Ozbiljno je, po posledicama, nemati prostrano, funkcionalno i za posetioce udobno zdanje nacionalnog Prirodnačkog muzeja u Beogradu. Srbija je time lišena prirodnačkih usluga u četiri nadasve važne oblasti, četiri tačke oslonca svog razvoja i svoje budućnosti. Muzej je u nadležnosti vladinog resora kulture, kao ustanova zaštite dobara istorije, umetnosti, nauke i prirode, ali to je samo jedno od njegovih ravnopravnih uporišta. Drugo je naučno-istraživačko, koje se odnosi na proučavanje ne samo muzejskih predmeta u zbirka već pre svega u samoj prirodi, pod vedrim nebom, odakle svi ti primerci i potiču. Bez tih proučavanja, puko čuvanje gluvonemih *preparata sa staklenim očima*, bilo bi besmisleno. Treća strana stabilne piramide Prirodnačkog muzeja okrenuta je deljenju informacija i znanja, dakle obrazovanju, obučavanju i vaspitavanju. Prosvećivanju kako učenika i studenata, tako i cele i najšire javnosti. I četvrta, ali podjednako značajna, možda za budućnost i najvažnija strana Prirodnačkog muzeja odnosi se na upozoravajuće stanje opstanka ljudi na ovom tlu i Planeti u celini. U zbirka i dokumentaciji Muzeja prikupljaju se, čuvaju i obrađuju neuporediva svedočanstva, ne više o pukom nestajanju prirodne raznovrsnosti nego o gubitku osnovnih uslova za opstanak dolazećih generacija ljudi na Zemlji. Samo u prirodnačkim muzejima može se steći lično i opipljivo iskustvo o procesima i promenama, o vremenima kad ljudi nisu postojali i o onim koja dolaze posle kraja čovečanstva, ukoliko se destrukcija ne zaustavi. Zemlja će i tad nastaviti da se vrti oko Sunca, ali više neće ličiti na ovu koju sad gledamo.

I pored svega toga, Beograd nije uspeo da sagradi ili preuredi nijednu zgradu dostojnu Prirodnačkog muzeja i njegovog basnoslovnog blaga, ne samo u zbirka nego i u ljudima punim znanja o prirodi. Tokom ovih silnih godina padala su mnoga obećanja od kojih nije bilo ništa. Viđeni su projekti i makete na raznim lokacijama. Pravljeni su idejna rešenja, predmeri i predračuni. Kad je osnovan, Muzej srpske zemlje krenuo je od novca, od početnog iznosa od 1000 dinara u zlatu, koji je nastavio da raste. Kako je Muzej bio pod staranjem Srpske kraljevske akademije, kojoj je takođe bila potrebna nova zgrada, objedinjeni su fondovi s tim da se sagrade dve palate. Akademijina zgrada kod Delijske česme je podignuta – a zgrada Muzeja nije nikad. Sedamdesetih godina 20. veka osnovan je akademijin Odbor za Prirodnački muzej, ali se i on ubrzo ugasio. Svaki sledeći direktor Muzeja nastavljao je borbu za zgradu i dobijao je od Kraljevske Vlade ili Vlade Republike Srbije poneko primamljivo obećanje. Pohvalio bi se njime javno, a posle je morao da krije svoje dugačke uši pod šeširom. Jedna jako bogata zemlja se početkom milenijuma ponudila da Srbiji reši problem zgrade Prirodnačkog muzeja ako država odredi lokaciju, ali tadašnji premijer rekao je da prvo oni polože novac, pa će onda da donese odluku. Nije valjda znao da se to tako ne radi.

Rut Kozer-Mihaels: ilustracija Andersenove bajke „Jelka“, Berlin 1938.

Nijedna mala strana zemlja, prirodom bogata a ponosita, ne može da razume Srbiju, niti razloge zbog kojih nije podigla palatu za ugled u kojoj će da smesti Prirodnački muzej. O velikim i jakim državama ne vredi ni govoriti, kod njih je 21. vek – vek muzeja. Neko ko nas ne zna, mogao bi da pomisli da se radi o nekoj zaveri protiv Prirodnačkog muzeja. Ili bar o prokletstvu. Ne, nije o tome reč.

Srbija ima divan dubok zdenac u pustinji, sa čistom, bistrom, hladnom i lekovitom vodom. A već 125 godina ne ume da nabavi uže i vedro. Žedne da napoji. ■

SCOPAC NOSAČI ZA DURBIN

Tekst i fotografija: Aleksandar Topalov

Nema sumnje da je durbin (teleskop) već duže vreme sastavni i ključan deo opreme svakog ozbiljnog amaterskog i profesionalnog posmatrača ptica. Dvogled je lagan i praktičan ali ima svoja ograničenja kad je domet u pitanju. Na otvorenom terenu ili npr. u akcijama brojanja ptica na vodenim površinama, neophodan je durbin. Kad prvi put pogledate kroz durbin, zapitate se kako ste uopšte mogli bez njega. U nekim situacijama prosto je nemoguće, i nepoželjno, prići bliže ptici ili nekoj drugoj životinji. Tada na scenu stupa durbin. Niste sigurni koja je šljukarica u pitanju ili da li se među silnim patkama nasred vode krije neki raritet? Durbin vam omogućava da lakše prepoznate i identifikujete ptice vodenih staništa i da budete na mestu dešavanja. Dodatno uvećanje koje naprava daje otkriva mnoštvo novih detalja i pruža iskustvo koje oduzima dah.

Ali sve to ima svoju cenu, pritom ne mislim prvenstveno na novčani deo, iako pojedini durbinu mogu da koštaju koliko i polovan auto. Durbinu su sami po sebi teški i kabasti, ali tu se priča ne završava. Ovo me treba dodati i tronožac koji još više otežava situaciju. Celu skalameriju naporno je nositi po terenu ceo dan. Najviše trpe ramena i ruke. Da stvar bude gora, brze reakcije, kao kad nešto neočekivano proleti ispred vas, a to se često dešava, nemoguće su jer vam ruke nisu slobodne da uzmete dvogled. I tako imamo bezbroj propuštenih prilika. Svako ko je vucarao durbin po ceo dan na terenu zna o čemu govorim i koliko može da bude naporno.

Tako sam i ja radio dok nisam počeo da smišljam način kako da modifikujem svoj ranac tako da može da nosi durbin i vrlo brzo

otkrio sam da je to neko već osmislio, ranac posebno pravljen za nošenje durbina na tronošću. Scopac nosač je neverovatno lagan što je veliki plus jer ne trebaju vam dodatni kilogrami na ono što već nosite. Pomislio sam kako li će ovo da nosi težinu durbina i tronošća,

međutim, do danas nijedan deo nosača nije se ošteti niti istrošio.

Ovi nosači pravljeni su da traju što je veoma važno jer treba da budu izloženi svakojakim vremenskim uslovima. Scopac nosač poseduje odeljak „Digipac“ koji je relativno male zapremine ali ima sasvim dovoljno mesta za mali vodič za ptice, par rukavica i nešto hrane. Sa strane se nalazi elastični džep gde možete smestiti flašicu vode.

Tronožac se jednostavno kači pomoću kaiševa i čičak traka koje je poželjno s vremena na vreme dotegnuti, jer se od nošenja malo olabave. Sve što treba da uradite na terenu jeste da otkočite i spustite nogare tronošća i spremni ste za posmatranje. Kad sam na ravnom terenu čak praktikujem da držim nogare spuštene sve vreme dok hodam. Na taj način ne gubim ni sekund vremena i ne moram stalno da spuštam i podižem nogare kako menjam lokaciju. Postoje dve varijante nosača. Scopac Lite je lakši i može da se presavije i tako spakuje u prtljag, dok Scopac Plus ima znatno veći odeljak zapremine oko 4,5 litre i udobniji je za nošenje.

Nakon dugotrajnog korišćenja mislim da ovaj proizvod odlično radi posao za koji je namenjen. Ako želite da udobno i bez preteranog zamaranja nosite durbin na teren i da još više uživate u čarima ptičarenja, onda je Scopac odličan izbor. ■

Sajt proizvođača: <https://www.scopac.co.uk/>

VIJOGGLAVA U KADRU

Tekst i fotografije: **Slaviša Tomanović**

Sinu Rastku i meni najinteresantnija fotografsko-ornitološka tema je ptica zvana vijoglava (*Jynx torquilla*). Ova vrsta privukla nam je pažnju zbog posebnog izgleda, neobičnog načina života, ali i zbog svog posebnog mesta u taksonomiji ptica.

Srećom, u istočnoj Hercegovini je u velikom broju nalazimo gotovo svugde gde ima drveća: kroz celo Popovo polje, uz Trebišnjicu i po obraslom pobrđu. Tamo gde je goli krš vijoglave nema, ali ponekad začudi kada se ugleda van klasičnog šumskog sklopa ili u tek nešto višoj makiji. Vijoglava je uvek prisutna u starim voćnjacima, ali i na mnogim lokalitetima u samom gradu Trebinju, u predgrađu, i u svakom seoskom naselju sa tradicionalnim voćnjacima i baštama. Osim u donjoj istočnoj Hercegovini, ovu vrstu nalazili smo i na višim prostorima: po obodima kraških polja, šumama, uz manje ili veće rečne tokove, ali i u šumskom sklopu van njih, voćnjacima itd.

Fotografsko-umjetnička „žica“ nas je ovoj vrsti najviše privukla zbog vijoglavinog izgleda. Imena „vijoglava“ ili „vijoglavka“ i sinonime „zmijoglava“ ili „zmijoglavka“ očito je dobila zbog njenog gušterolikog izgleda i izvijanja glave u nekim momentima kao kada je začuđena, preplašena, spremna na borbu sa drugom pticom ili prilikom udvaranja. Upravo je taj trenutak za nas bio fotografski izazov. Još uvek nastalim fotografijama nismo potpuno zadovoljni, ali nas tim pre raduje svaki novi napredak u tom smislu. Iako se to na prvi pogled ne bi moglo reći, vijoglava spada u red detlića. Zapravo, spada u detliće sa ravnim jezikom, dok svi drugi detlići, koji žive na našem području, spadaju u detliće sa kukastim jezikom. Sve ravnojezične detliće (*Jynginae*) odlikuje na kraju zaobljeno repno perje i ljepljiv jezik bez kukastog vrha, dok kukastojezične detliće (*Picuminae*) odlikuje savijen jezik na rožnatom vrhu.

Rod vijoglavih broji svega dve vrste. Naša vijoglava se, osim na celom Balkanskom poluostrvu, nalazi i u većem delu Evrope i delu Azije. Druga vrsta roda je afrička vijoglava (*Jynx ruficollis*). Ona nije beležena kod nas. Po meni raspoloživoj literaturi, naša vijoglava ima četiri podvrste, a na području istočne Hercegovine trebalo bi da su prisutne dvije i to nominalna ili evroazijska vijoglava (*J. t. Torquilla*) i srednjomediteranska vijoglava (*J. t. Tschusii*). Vijoglave koje smo mi imali priliku da fotografiramo (onoliko koliko se to može odrediti sa fotografija i poredeći ih sa fotografijama mnogih autora iz severnijih područja od istočne Hercegovine), pripadaju podvrsti *J. t. torquilla*. Vijoglavka se ne viđa tako često poput velikog detlića (*Dendrocopos major*), srednjeg detlića (*Leiopicus medius*) ili malog detlića (*Dryobates minor*). Razlog je specifična boja, koja se utapa u okolinu, veličina, ali i manja brojnost. Međutim, već više godina zaredom, najveći broj opažanja vijoglavih imali smo u toku prolećne i jesenje seobe, kada su najuočljivije. Obično smo ih posmatrali na kraju zime, početkom ili sredinom marta, dok drveće još nije olistalo, ili ređe u jesen kada lišće opadne. ■

ALTAJ ČVORIŠTE ORLOVA PALEARKTIKA

Tekst: **Nikola Stojnić**
Fotografije: **Slobodan Puzović**

Osnovni povod našeg odlaska na Altaj je Druga međunarodna konferencija „Orlovi Palearktika – proučavanje i zaštita“. Altaj je planinski masiv u južnom delu centralnog Sibira, u Ruskoj Federaciji, blizu četvoromeđe Rusije, Mongolije, Kazahstana i Kine. Već i sama pomisao odlaska na takvo mesto pokrenula je kod nas i radost i zabrinutost – oboje opravdano, kako će se potom pokazati. Umesto početno planirane četvoročlane ekipe, na kraju se zaputismo Puza, Pišta i ja (Slobodan Puzović, Ištvan Ham i Nikola Stojnić). Prvi utisak Sibira bio je dosta razočaravajuć. Od aerodroma u Novosibirsku, pa na jug tzv. Čujskim putem prema Altaju, vozili smo se više sati prolazeći pretežno kroz suve oranice u septembarskom aspektu. Kroz prozor je mogla da se vidi pokoja crna lunja (*Milvus migrans*) u jednoličnom predelu. Prva kulisa konferencije bio je hotel u Gorno Altajsku, u čijem krugu smo pretežno boravili. Utoliko su početni utisci ovog putešestvija više u domenu društvenih nego prirodnih pojava: brojni ornitolozi iz raznih krajeva Rusije i jednako toliko ornitologa iz drugih država širom Pale-

arktiku, od Portugalije do Japana, i bliških mu prostora. Vrlo slikovita bratija, mada je bila i poneka ženska osoba, od oko stotinu zagriženih ljubitelja orlova, posebno penjača na gnezda. Moglo bi se reći: „Nije ti dovoljno što si ornitolog, već si još i grabljivičar?“. Bila je to dobra prilika za upoznavanje nekih od legendarnih, bezmalo mitskih istraživača. Igor Karjakin, koji kao da se popeo u svako orlovo gnezdo od Urala do Kitaja, Bernd-Ulrich Mejburg, koji je prvi još 1970-ih hvatao odrasle krstaše na Arapskom poluostrvu, te konačno meni najsimpatičniji Perti Saurola, prastari čarobnjakoliki Finac, koji je pride i oper-ski pevač. Spočetka me je dopalo da se družim sa Indijcima i Amerikancima – nema Palearktičana, zato što su nas kao jedine vegetarijance „izolovali“ za posebnim stolom, ne bi li olakšali posao ruskim konobarima nevestim u engleskom jeziku. Docije će se pokazati da su u engleskom jeziku jednako nevesti i ruski naučnici. Prva četiri dana naslušali smo se brojnih naučno-stručnih priča o orlovima, da se dobro „zagrejemo“ za teren. Dodatno zagrevanje bilo je zajedničko zabavno veče pred teren, preten-

ciozno nazvano banket. Sala i posluženi-je kao kod nekih ruskih gubernatora u maniru Tolstoj/Dostojevski. Osećaj za dobru zabavu i humor bio je prijatna mešavina sovjetskih filmova iz socrealizma i u-društvo-nikad-uklopljenih-prirodnjaka. Nakon višesatnih formalnih obraćanja i loših pokušaja stand-up komedije, usledile su najneprijatnije šale i igrokazi iz života ptica grabljivica i ljudi koji ih proučavaju. Puza je u svom maniru žurku svejedno napustio odmah na početku, a Pišta je ciljano morao da izađe na vazduh kad je započeo ovaj transfer neprijatnosti. Iako sam u svakom smislu bio prišepetlja na ovoj konferenciji, nisam izdržao da ne preuzmem kormilo. Ustao sam i otišao do čoveka za pultom i rekao mu na esperantu srpsko-ruskog prijateljstva: „Svetlost minimum – disko maksimum“. Poslušao me je, i tu je žurka postala ono što je i trebala da bude. Mada je kratko trajala, nakon isteka zakupa svečane sale preselila se sa sve lakovanim cipelicama retkih koleginica kroz pokisle atarske puteve, do brvnare u neosvetljenom zaseoku, kao da su nam još jednom Tolstoj i Dostojevski podelili karte.

KS Safety Shoes odobrava popust za članove Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije koji poseduju člansku kartu za tekuću godinu.

WWW.KS-SAFETY.BIZ

PLANINARSKA I TERENSKA

OBUĆA

f @kssafetyshoes

ig @kssafetyshoes

☎ 069/16-17-199

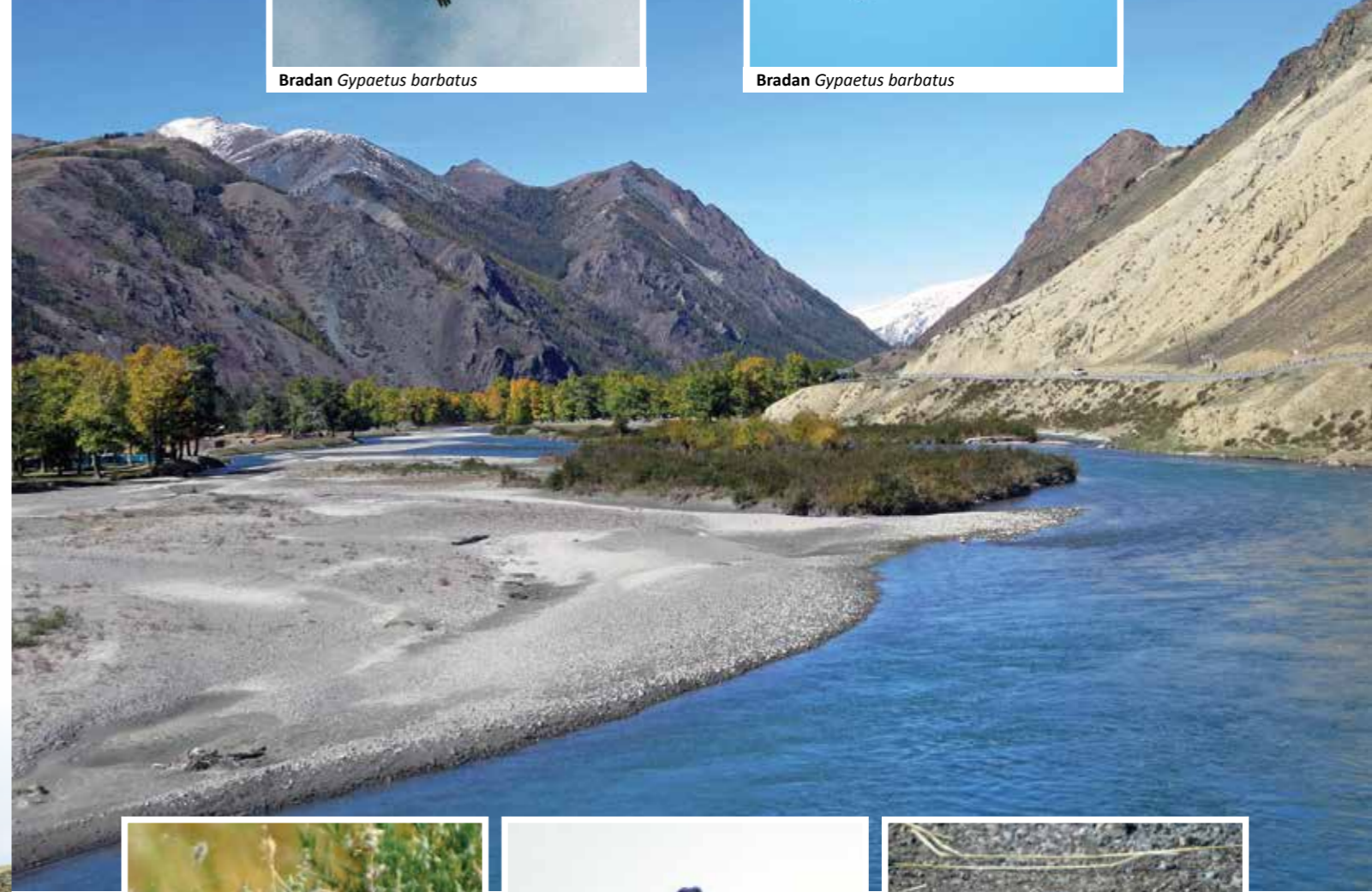
Krstaš *Aquila heliaca* na gnezdu

Sutradan rano ujutru napokon prvi teren – Ust Kan, stepsko područje ispresecano brdašcima, obraslim travom ili četinarima. Vozili smo se autobusom, dosta dugo, pre nego što smo uz put na banderi videli prvog krstaša (*Aquila heliaca*). Na glavnom odredištu otvorili su nam vrata autobusa i nas pedesetak je spontano pokuljalo, u grupama ili pojedinačno. Privlačeni onim što nam je prvo zapalo za oko, raštrkali smo se na tom širokom prostoru bez da nam je iko rekao kuda da idemo, gde da se vratimo i kad da se vratimo. Pravo je čudo kako smo se bez gubitaka okupili za polazak na večeru. Do kraja dana video sam oko trideset krstaša, dosta stepskih orlova (*Aquila nipalensis*), male ždralove (*Anthropoides virgo*) i ponešto drugog a, osim same brojnosti orlova, najviše

me je dojmilo to što sam ispod krstaševog gnezda naišao na runolist (*Leontopodium sp.*). Po svim pravilima ekologije koju sam učio, a koja se bazira na evropskim okolnostima, te dve vrste su nespojive. Do kraja ovog putovanja mnoga takva pravila su oborena. Sa terena smo otišli na večeru u stepsku baraku, gde smo slušali sjajnu muziku Altajaca, uz žičane instrumente, drombulje i grleno pevanje. U hotel smo se vratili iscrpljeni, u dva sata posle ponoći. Tih dana su nam kolege iz Rusije objasnile da oni, kad idu na teren udaljen manje od 1.000 kilometara, ne prave posebne pripreme, nego samo krenu. Tek preko 1.000 kilometara je „ekspedicionaja“, koja nas je čekala sutradan ujutru. Išli smo iz Gorno Altajska, podnožja planine, na višednevni obilazak visokog Altaja, Nacionalni park „Sajlugem“. Nakon zadocnelog polaska i duge vožnje, oko ponoći stižemo u Koš – Agač, grad u središtu prostrane Čujske stepe, blizu granice sa Mongolijom. Tu izlazimo iz autobusa i premeštamo se u nešto što će nam biti prevoz sledećih dana, moćne i neudobne terenske kombije popularno zvane gazika.

Kroz mrak se potom letnjim putevima preko stepe i polupustinje truckamo ka odredištu, uživajući u ponekom skočimišu koji promiče ispred svetala.

Već iscrpljeni, usred mračne nedodijne kroz koju se ceo sat vozimo, cela kolona vozila se zaustavlja. Pojavljuje se nitkuda vojnik sa šlemom i dugom cev u rukama i traži dokumenta, uzima ih i odlazi. Čekali smo u tom mraku i ledenom vetru, osvetljeni malom lampom u kabini gazike bezmalo sat vremena, sedeći jedni naspram drugih. Ima jedan mali papir koji ti daju kad uđeš u Rusiju na granici. Moraš da ga držiš u pasošu i jako je važan, ne znam tačno za šta, ali im verujem. Pišta je odmah glasno primetio da ovaj, sad kad otvori pasoše, ima da nam svima vetar razveje te papiriće, na šta ga je sredovečna Francuskinja zamolila da se ne šali, pošto se njen muž koji sedi kraj nje jako plaši. Tu smo još pojačano Puza i ja strepeli, pošto smo se, za razliku od ostalih učesnika, dosta kasno prijavili za pograničnu dozvolu i nismo bili sigurni da li nam je uvažena, te koje posledice povlači njeno neposredovanje. Konačno, duboko iza ponoći, stižemo u drveni smeštaj, nalik jurutama. Ustajemo pred zoru u jednoj od brojnih rečnih dolina Nacionalnog parka „Sajlugem“ i bivamo nagrađeni za sve napore. Vedro je i hladno, a oko nas trčkaraju dugorepe tekunice (*Urocitellus undulatus*) i altajske pike (*Ochotona alpina*). Na suprotnoj steni stoji stepski soko – altajska podvrsta (*Falco cherrug altaicus*) – robusna i svetla ptica.

Sibirski popić *Prunella montanella*Altajska pika *Ochotona alpina*Bradan *Gypaetus barbatus*Bradan *Gypaetus barbatus*Pustinjska beloguza *Oenanthe deserti*Argali *Ovis ammon*Bela pliska *Motacilla alba personata*

Celodnevna vožnja po travnom i kamenitom, blago zatalasanom bespuću Altaja, daje nam mogućnost da posmatramo argalije (*Ovis ammon*), muflone masivnih rogova. Od sisara, tu su još mrmoti (*Marmota baibacina*) i dvogrbe kamile (*Camelus bactrianus*). Krstaša ovako visoko nema, ali su stepski orlovi sad brojni. Na jednoj travnatoj padini imali smo priliku da gledamo četiri crna strvinara (*Aegypius monachus*). Među tzv. sićom, najbrojnije su bile ušate

ševe (*Eremophila alpestris brandti*). Naš, a pogotovo Puzin fokus, bio je borodoč, odnosno bradan (*Gypaetus barbatus*), kojeg za ceo dan bečenja očiju nikako da vidimo. Konačno se Puza spazio jednog u daljini, čisto da se kaže da smo ga videli. Potom smo ciljano išli u jedan od retkih altajskih kanjona, gde smo lepo izbliza uživali u bradanu, gnezdu, mladuncu i tome kako jedna tako velika ptica može tako lako i vešto da leti. Taj kanjon, kojim se ne sećamo imena, hit je iz

još dva razloga. Prvi je sibirski kozorog (*Capra sibirica*). To je bio moj fokus. Dosta dugo i strpljivo dvogledom sam pregledao svaku stenu i sipar i konačno sam ugledao manju grupu ženki sa mladuncima, što je cela grupa ispratila sa oduševljenjem. Konačno, taj kanjon je stanište snežnog leoparda (*Panthera uncia*). Njega već nismo videli, iako smo se potajno nadali i trudili. Kolega me je po povratku utešio da je verovatno on video mene. Prihvatio sam tu utehu. ■

OSTRVO PTICA

Tekst i fotografije: Aleksandar Topalov

„**N**eizmeran broj ptica i mnogo morskih krava (dugonga) je na plaži“, ovu rečenicu je u brodskom dnevniku napisao kapetan broda „Orao“, kada je 1771. prolazio pored ostrva koje je u to vreme bilo poznato kao „Ille aux Vaches“ (ostrvo morskih krava). Kada je krajem šezdesetih godina prošlog veka ostrvo kupljeno i prešlo u privatno vlasništvo, završila se besomučna eksploatacija u obliku plantaža kokosa i pamuka, izvoza ogromne količine guana, kao i prodaje jaja pepeljastih čigri (*Onychoprion fuscata*). Do tog momenta skoro kompletna populacija ptica bila je ograničena na najseverniji deo ostrva. Danas je to ornitološki raj gde je sva energija usmerena na konzervaciju i monitoring kompletne flore i faune ovog malog, zabačenog ostrva. Čak je 1997. godine ekipa BBC-ja sa Ser Dejvidom Atenbroom na čelu došla da snimi materijal o koloniji pepeljastih čigri za dve epizode iz serijala „Život ptica“.

Ovo malo koralno ostrvo, koje jedva viri iznad površine Indijskog okeana, površine manje od jednog kvadratnog kilometra, nalazi se na samom Ekvatoru, udaljeno 100 kilometara od ostrva

Smeđi nodi *Anous stolidus*

Mahe na jugu. Ka zapadu ga od afričkog kontinenta deli 1.600 kilometara, dok se na severu pruža nepregledno plavetnilo okeana sve do Arabijskog poluostrva. Zbog svoje lokacije na severnoj ivici Sejšelskog arhipelaga, ovo je prvo kopno koje mnoge migratorne ptice ugledaju na svom dugom i zamornom putovanju. Pored selica, ostrvo svake godine poseti veliki broj vrsta koje lutaju, što ih čini retkostima, a to je uvek prava poslastica za sve one koji posmatraju ptice.

Na ostrvo je moguće stići avionom ili brodom. I pored toga što mali De Havilland Twin Otter nije ulivao poverenje, zbog želje da doživim „ptičju perspektivu“ ipak sam se odlučio za prvu opciju. Ovičena peščanim prstenom površina je pretežno pošumljena, izuzev travne piste i oblasti gde se smestila kolonija čigri. Čim kročite na tlo, postajete svesni da je čovek samo posetilac i da ostrvo u potpunosti pripada pticama. One su doslovno svuda, na svakom panju, kamenu, grani. Ono što me je u prvi mah „napalo“ sa svih strana jeste nesnosna buka. Prve vrste koje sam video po izlasku iz aviona, a koje su inače najbrojnije na ostrvu, ne računajući koloniju pepeljastih čigri, bile su smeđi nodi (*Anous stolidus*), tankokljuni nodi (*Anous tenuirostris*), bela čigra (*Gygis alba*) i u manjem broju belorepe tropske ptice (*Phaethon lepturus*). Nodiji su veoma bučni i najčešće prave jednostavna gnezda na granama okolnog drveća. Belorepe tropske ptice s druge strane uglavnom su tihe i mirne dok sede u gnezdu napravljenom u dnu šireg stabla. Neke čak prave gnezdo u travi na otvorenom, tako da sam stalno morao da vodim računa da slučajno ne stanem na njih. Sa svojim dugim belim

repnim perima ove ptice za mene su definitivno jedne od najelegantnijih na svetu. Prosto je uživanje gledati ih dok vam preleću iznad glave. Bele čigre su jedine čigre na svetu koje su potpuno bele. Uvek se kreću u paru i stalno sam imao utisak kao da se udvaraju jedna drugoj. Zanimljivo je da one ne prave gnezdo; ptiće sam uvek nalazio na račvanju dve grane ili u nekom ulegnuću u samoj grani. Kad god sam na nekom nenaseljenom ostrvu, uvek me oduševi i iznova iznenadi potpuni izostanak straha kod ptica. One se nimalo ne boje kad im pridete, neke su samo u par navrata u znak upozorenja raširile krila, ali ništa više od toga. Neke jedinke čak donekle tolerišu da pridete i ptićima.

Belorepa tropska ptica *Phaethon lepturus*

Zbog ograničenja dozvoljenog broj posetilaca i vremenu koje mogu provesti na ostrvu, po sletanju sam se odmah uputio ka čuvenoj koloniji čigri. Zemljani put je vodio kroz prašumu gde sam imao priliku da vidim malo stidljivije stanovnike ovog ostrva. Sejšelske sunčeve ptice (*Cinnyris dussumieri*) sa svojim dugim zakrivljenim kljunovima letele su od cveta do cveta uzimajući slatki nektar, dok su upečatljivi mužjaci crvenog fodijsa (*Foudia madagascariensis*) pevali svoju pesmu. Put su stalno presecale barske kokice (*Gallinula chloropus*), a tu i tamo je kroz krošnje proleteo pokojni sejšelski plavi golub (*Alectroenas pulcherrima*). Posle kratke šetnje izbio sam iz vlažne šume na čistinu i ugledao bezbroj velikih ptica načičkanih po granama veoma visokog drveća. To su bile male (*Fregata minor*) i velike fregate (*Fregata ariel*). Sa rasponom krila od preko dva metra na nebu izgledaju kao prave leteće krstarice. Po ceo dan kruže iznad i oko ostrva, povremeno se spuštaju do površine vode u potrazi za ribom, a neretko vrše piratske napade na druge ptice kako bi im ukrale plen, čak ponekad napadaju mlade i neiskusne jedinke čigri i nodija. Zato i ne čudi što su u narodu poznate kao ptice-gusari. Dok sam durbinom prelazio sa drveta na drvo, primetio sam da među fregatama ima i nekoliko „uljeza“. Ti urne-

besni pokreti i komičan pogled mogu poticati samo od jedne porodice – blune. Ovaj put to su bile crvenonoge blune (*Sula sula*). U jednom trenutku postao sam svestan zvuka u pozadini, koji je sve više dobijao na snazi kako sam se približavao krajnjem severu ostrva. Na kraju, to se razvilo u pravu kakofoniju koja je bila toliko bučna da sam se dezorijentisao. Došao sam do kolonije pepeljastih čigri.

Juvenilna mala fregata *fregata minor*

Kolonija čigri

„PTICE MOJE HRANILICE – NOVOGODIŠNJE BROJANJE PTICA“

Nataša Jančić

Sejšelska sunčana ptica *Cinnyris dussumieri*

Početkom marta odnosno u vreme jugoistočnog monsuna odvija se neverovatno fenomen. Pepeljaste čigre počinju da se okupljaju u ogromnom broju oko ostrva, da bi tokom aprila i maja polako zauzele svoje pozicije u koloniji na severnom delu ostrva. Gnežđenje započinje u junu, da bi za deset dana bilo položeno skoro 90% od ukupnog broja jaja. Nakon mesec dana mladunci se izlegu, a tek posle dva meseca, tokom kojih ih roditelji hrane ribom i lignjama, porastu dovoljno da mogu da polete. Krajem oktobra svi su već u vazduhu. Ono što je zanimljivo i što sam primetio dok sam sedeo pored njih jeste da u toj naizgled haotičnoj naseobini i te kako vlada red i disciplina. Svaki par sa svojim mladuncima ima svoje malo parče teritorije. I to se poštuje. Par puta sam video da mladunče iz svoje pređe u tuđu teritoriju i ubrzo zažali zbog toga. Odmah se sjate drugi mladunci i vrlo brzo ga isteraju odatle. Procenjeno je da kolonija broji oko 700.000 parova, odnosno oko milion i po jedinki! Videti preko milion ptica na jednom mestu je nezaboravno iskustvo.

Crveni fodi *Foudia madagascariensis*

Pepeljasta čigra *Onychoprion fuscata*

Pored ptica, koje su očigledni vladari ostrva, ovde živi i jedna vrsta kornjače pod nazivom aldabranska džinovska kornjača (*Aldabrachelys gigantea*). Dvadeset i više jedinki nastanjuje ostrvo. Njima ovde ne preti nikakva opasnost tako da se potpuno bezbrižno hrane i izležavaju po celom ostrvu. Ako sam mislio da ću noć iskoristiti za spavanje, grdno sam se prevario. Pored ptica koje su noću još bučnije (kada li uopšte spavaju?), povremeno me je trzao zvuk koji deluje kao da će kuća da se sruši. To su zapravo bile kornjače koje se prilikom kretanja očešu svojim oklopom o spoljni zid bungalova.

Predveče sam otišao na zapadnu obalu kako bih posmatrao povratak ptica sa pučine. Posle dugog i zamornog lova vraćale su se svom domu. Na hiljade njih preletelo je iznad mene dok sam sedeo na plaži. Pored već pomenutih pepeljastih čigri i nodija, tu su bile smeđokrile čigre (*Onychoprion anaethetus*) i velike ćubaste čigre (*Thalasseus bergii*). Na pesku nedaleko od mesta gde sam sedeo hranu su tražile šljukarice. To su bile riđe sprutke (*Calidris ferruginea*) i šljuke kamenjarke (*Arenaria interpres*). Kada bi talas zapljusnuo obalu, one bi brzim trkom pobege na bezbedno da bi se potom, kad se voda povuče, vratile da traže hranu u mokrom pesku. Ustao sam i krenuo polako ka bungalovu kad sam krajičkom oka ugledao nešto veliko i tamno na obližnjem drvetu. Oduševio sam se prepoznavši poznato lice. Na grani je potpuno sam stajao veliki vranac (*Phalacrocorax carbo*). Samo jedna jedinka na celom ostrvu! Kad samo pomislim da ih kod nas ima u tolikom broju, a da je veliki vranac ovde samo slučajni prolaznik. Pozdravio sam ga mišlju da ćemo se možda ponovo sresti u našim krajevima. Ko zna. ■

Kornelija Karajović – prvo mesto u kategoriji „Hranilica sa najviše vrsta ptica“

Snežani Vuković – prvo mesto u kategoriji „Hranilica sa najviše jedinki ptica“

Lola Dimitrijević – prvo mesto na foto-konkursu „Ptice moje hranilice“

Valentina Drezgić – Nagrada na likovnom konkursu za decu „Ptice moje hranilice“

Ove zime je održano takmičenje „Ptice moje hranilice – Novogodišnje brojanje ptica“, ovaj put u prazničnom duhu, od 15. decembra 2020. do 15. januara 2021. godine. Glavni cilj ostao je isti – pomoći pticama iz našeg neposrednog okruženja da prezime, u uslovima kada im hrana nije lako dostupna. Pored toga, želeli smo da ukažemo na blagotvorno dejstvo posmatranja ptica na psihofizičko zdravlje čoveka, da tešku 2020. godinu ispratimo, a novu dočekamo, čineći dobro i sebi i prirodi. Širom Srbije 66 ljubitelja ptica takmičilo se u četiri kategorije:

Pobednica u kategoriji „Hranilica sa najviše vrsta ptica“ je Kornelija Karajović iz Laćisleda, koja je tokom jednog posmatranja zapazila 13 različitih vrsta ptica i osvojila sliku autorke Bojane Lukić. Kornelija se priseća kako su pre dve godine počeli da prihranjuju ptice u svom dvorištu: „Na prozoru naše kuće pojavila se ptičica koja je deci privukla pažnju. Ispričala sam im priču o njoj, ali nisam bila sigurna o kojoj se vrsti radi. Uz pomoć aplikacije „Ptice na dlanu“ saznali smo da je u pitanju velika senica. Tada smo počeli da primećujemo i ostale ptice i da porodično istražujemo svaku novu vrstu koju primetimo, a zatim i da ih prihranjujemo.“

Nagrada u kategoriji „Hranilica sa najviše jedinki ptica“ pripala je Snežani Vuković iz Novog Sada koja je izbrojala 392 ptice i osvojila sliku autorke Julije Joksimović. Snežana ima čak 11 hranilica u svojoj prirodnoj oazi, koju je napravila kako bi posle stresne radne nedelje, vikendom tamo našla utočište i mir: „Ljudi su se otuđili od prirode i zaboravili da u bliskosti sa njom leži snaga čoveka.“ Snežana je počela da prihranjuje ptice baveći se baštovanstvom: „Posmatrajući svoju baštu i vrapce koji jedu gusenice iz šimšira, shvatila sam da je sve povezano i da jedno bez drugog ne ide. Hranjenje ptica zahteva mali trud, a mnogo vraća.“

Na fotokonkurs „Ptice moje hranilice“ stiglo je 97 fotografija, a pobedničku nam je poslala mlada Lola Dimitrijević iz Sokobanje. Osvojila je ručno oslikanu majicu autora Nenada Stojkova. Loli je otac preneo ljubav prema fotografiji i pticama, tokom zajedničkih odlazaka u prirodu: „Inspiraciju pronalazim u lepoti prirode i njenih stanovnika, a najviše volim da fotografiram barske ptice i ptice grabljivice. Provođenje vremena u prirodi i u društvu različitih vrsta životinja me opušta i volim da im pomazem kada im je ljudska pomoć najpotrebnija.“

Najteže je bilo odabrati tri najbolja rada na Likovno/literarnom konkursu za decu „Ptice moje hranilice“, od pristiglih 120. Svi radovi pokazuju da su najmlađi učesnici bili motivisani i posvećeni temi, ali pre svega ukazuju na veliku ljubav dece prema pticama i prirodi. Dobitnici paketa (koji sadrži igru memorije „Ptice na dlanu“, bojanku, majicu i nalepnice za staklo) su: Monika Garić iz Kraljeva za pesmu o vrapcima, a za likovne radove Vukan Katić iz Kragujevca i Valentina Drezgić iz Novog Sada.

Na hranilicama je izbrojano ukupno 3156 jedinki ptica, viđene su 33 vrste, a najčešće viđene ptice su: vrabac pokućar, velika senica, divlji golub i češljugar. Polovina učesnika počela je zimsku prihranu ptica još u septembru, a u 60% hranilica glavna hrana je bio suncokret, a zatim pšenica, kukuruz i proso. ■

Velika droplja u Srbiji

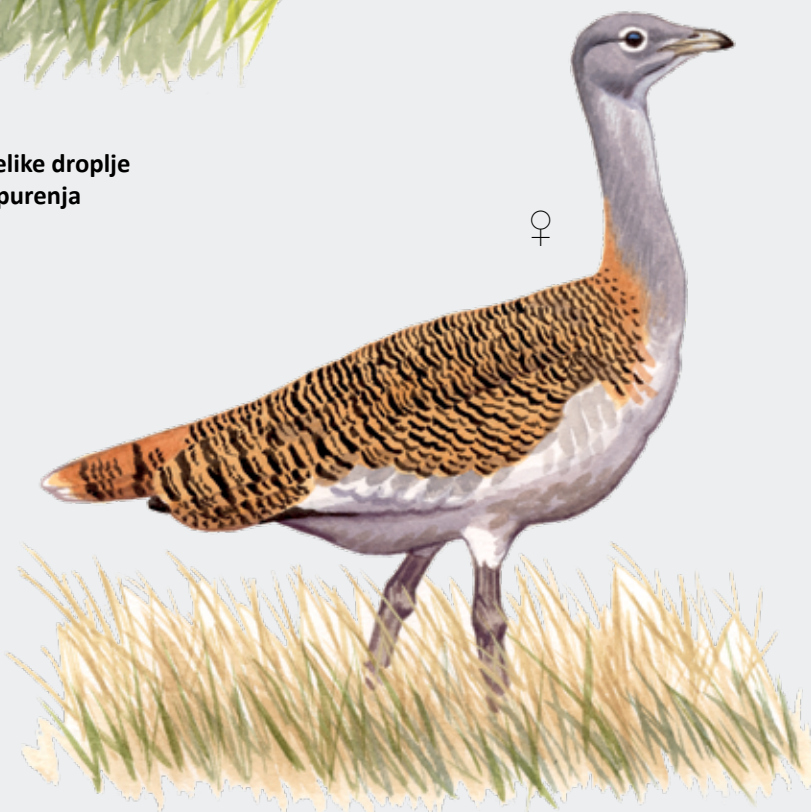
ilustracije: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

Velika droplja *Otis tarda*
Veličina: ♂ 90-105 cm, ♀ 75-85 cm
Status: kritično ugrožena vrsta koja
u Srbiji živi na severu Banata
Stanište: stepski, slatinski i
poljoprivredni nizijski predeli
Brojnost u Srbiji: 8 ženki

Mušjak velike droplje
tokom šepurenja

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Šćiban M, Rajković D, Radišić D, Vasić V. i Pantović U. (2015): Ptice Srbije - kritički spisak vrsta. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Novi Sad.

BioRas portal. <http://bioras.pretnica.rs/home.php>